

Interne notater

STATISTISK SENTRALBYRÅ

91/11

27. juni 1991

ELDRES REISEVANER I 1970- OG 1980-ÅRA

av

Hege Kitterød

INNHold

	Side
Detaljert innholdsfortegnelse.....	1
Tabellregister.....	2
1 Innledning.....	5
2 Hvordan skiller eldres reisemønster seg fra reisemønsteret i befolkningen forøvrig?.....	7
3 Reisemønsteret blant eldre i ulike aldersgrupper.....	26
4 Hvilke forhold har betydning for omfanget av eldres reisevirksomhet?.....	34
5 Endringer i eldres reisemønster. Eldre i 1974 og eldre i 1986.....	39
6 Reisevaner over livsløpet: Fra middelaldrende til eldre.....	49
7 Reisevaner blant eldre i tida framover.....	60
Litteratur.....	64
Vedlegg 1: Resultater fra faktoranalyse av aktiviteter på sommerferie.....	65
Vedlegg 2: Regresjonsanalyse av antall reisedager i 1985/86.....	67

INNHold	Side
Tabellregister.....	2
1 Innledning.....	5
2 Hvordan skiller eldres reisemønster seg fra reisemønsteret i befolkningen forøvrig?.....	7
2.1 Rammer rundt reisevirksomheten.....	7
2.2 Omfanget av reisevirksomheten.....	9
2.3 Reisemål.....	12
2.4 Reisetidspunkt.....	14
2.5 Nærmere om feriemønsteret i sommersesongen...	16
2.6 Livssyklusendring eller generasjonsforskjeller?	22
2.7 Oppsummering.....	23
3 Reisemønsteret blant eldre i ulike aldersgrupper	26
3.1 Rammer rundt reisevirksomheten.....	26
3.2 Reisevirksomhetens omfang.....	26
3.3 Reisemål.....	27
3.4 Reisetidspunkt.....	27
3.5 Nærmere om feriemønsteret i sommersesongen.....	28
3.6 Oppsummering.....	32
4 Hvilke forhold har betydning for omfanget av eldres reisevirksomhet?.....	34
4.1 Eldres reisevirksomhet i lys av ressurser og livssituasjon.....	34
4.2 Regresjonsanalyse av antall reisedager blant eldre.....	36
5 Endringer i eldres reisemønster. Eldre i 1974 og eldre i 1986.....	39
5.1 Omfanget av reisevirksomheten.....	39
5.2 Reisemål.....	40
5.3 Reisetidspunkt.....	42
5.4 Nærmere om sommerferien.....	44
5.5 Oppsummering.....	47
6 Reisevaner over livsløpet: Fra middelaldrende til eldre.....	49
6.1 Rammer rundt reisevirksomheten.....	50
6.2 Omfanget av reisevirksomheten.....	50
6.3 Reisemål.....	51
6.4 Reisetidspunkt.....	53
6.5 Nærmere om feriemønsteret i sommersesongen.....	55
6.6 Oppsummering.....	58
7 Reisevaner blant eldre i tida framover.....	60
Litteratur.....	64
Vedlegg 1: Resultater fra faktoranalyse av aktiviteter på sommerferie.....	65
Vedlegg 2: Regresjonsanalyse av antall reisedager i 1985/86.....	67

TABELLREGISTER

	Side
1. Personer 16-59 år og personer 60-79 år etter en del forhold som kan ha betydning for reisemønsteret. Prosent. 1986	8
2. Samlet antall reisedager i gjennomsnitt, antall dager på ferietur i gjennomsnitt, antall dager på korttur i gjennomsnitt og andel av alle reisedager som ble foretatt på korttur. Tall for personer i ulike aldersgrupper. Dager/prosent. 1985/86.....	10
3. Andel på ferietur, gjennomsnittlig antall dager på ferietur pr person på ferietur, andel på korttur og gjennomsnittlig antall dager på korttur pr person på korttur. Tall for personer i ulike aldersgrupper. Dager/prosent. 1985/86.....	11
4. Personer 16-59 år og personer 60-79 år etter hvilke typer turer de var på. Prosent. 1985/86.....	12
5. Samlet antall reisedager i utlandet i gjennomsnitt, andel personer på ferie- eller korttur i utlandet, andel av alle reisedager i utlandet som foregikk på korttur og andel av alle reisedager som gikk til utlandet. Tall for personer i ulike aldersgrupper. Dager/prosent. 1985/86..	13
6. Andel av personer som var på ferietur i forskjellige sesonger. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent. 1985/86.....	15
7. Reisedager på ferietur blant personer 16-59 år og 60-79 år etter sesong og reisemål. Prosent. 1985/86.....	16
8. Personer 16-59 år og 60-79 år på sommerferie etter ferietype på lengste sommerferietur. Prosent. 1986.....	17
9. Andel av personer 16-59 år og 60-79 år på sommerferie som deltok i ulike aktiviteter og grad av deltaking i ulike aktiviteter. Prosent/gjennomsnittlig skåre. 1986..	19
10. Betalte overnattinger i Norge og i utlandet på ferietur om sommeren. Tall for personer 16-59 år og 60-79 år. Prosent/netter. 1986.....	20
11. Betalte overnattinger på sommerferie i Norge etter overnattingsform. Tall for personer 16-59 år og 60-79 år. Prosent. 1986.....	21
12. Bruk av serveringssteder i Norge og i utlandet på ferietur om sommeren. Tall for personer 16-59 år og 60-79 år. Prosent/måltider. 1986.....	22
13. Ferieturdager blant eldre på ferietur etter sesong. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent. 1985/86.....	27

14.	Eldre på sommerferie etter ferietype på lengste sommerferietur. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent. 1986...	28
15.	Overnattinger på sommerferie blant eldre reisende etter overnattingsform og reisemål. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent. 1986.....	29
16.	Betalte overnattinger i Norge og i utlandet blant eldre på ferietur om sommeren. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent/netter. 1986.....	30
17.	Betalte overnattinger blant eldre på sommerferie i Norge etter overnattingsform. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent. 1986.....	30
18.	Bruk av serveringssteder i Norge og i utlandet blant eldre på sommerferie. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent/måltider. 1986.....	31
19.	Samlet antall reisedager i gjennomsnitt blant eldre. Tall for tilgang til personbil/til fritidshus/husholdningsinntekt/førlighet/alder/ekteskapelig status/kjønn/yrkesaktivitet/utdanningsnivå/bostedsstrøk. Dager. 1985/86.....	35
20.	Estimerte regresjonskoeffisienter for sammenhengen mellom samlet antall reisedager og ulike bakgrunnskjennemerker. Dager. 1985/86.....	37
21.	Antall dager på ferietur pr person, andel som var på ferietur, antall dager på ferietur pr reisende og gjennomsnittlig varighet av hver ferietur. Tall for personer 16-59 år og 60-74 år. Dager/prosent. 1973/74 og 1985/86.....	40
22.	Antall dager på ferietur i utlandet pr person, andel som var på ferietur i utlandet og andel ferieturdager som gikk til utlandet. Tall for personer 60-74 år. Dager/prosent. 1973/74 og 1985/86.....	41
23.	Andel av alle voksnes ferieturdager i Norge og i utlandet som ble foretatt av eldre 60-74 år. Prosent. 1973/74 og 1985/86.....	41
24.	Antall ferieturdager i Norge og i utlandet, antall personer i befolkningen og endringstall. Tall for eldre, 60-74 år. Dager/personer/prosent, oppblåste tall. 1973/74 og 1985/86.....	42
25.	Andel eldre, 60-74 år, på ferietur i ulike sesonger. Prosent. 1973/74 og 1985/86.....	43
26.	Ferieturdager i Norge og i utlandet etter sesong. Tall for eldre, 60-74 år. Prosent. 1973/74 og 1985/86.....	43

27. Eldre, 60-74 år, på sommerferie etter ferietype på lengste sommerferietur. Prosent. 1974 og 1986..... 44
28. Andel av eldre, 60-74 år, på sommerferie som deltok i ulike aktiviteter minst en gang på lengste sommerferietur. Tall for alle reisende og for reisende i Norge og i utlandet. Prosent. 1974 og 1986..... 45
29. Andel av samlede forbruksutgifter til hotell, restauranter og selskapsreiser, utgifter i 1985-kroner, og prosentvis økning i slike utgifter. Tall for ulike husholdningstyper. Prosent/kroner. 1974-76 og 1983-85... 46
30. Antall dager på ferietur pr person, andel som var på ferietur og antall dager på ferietur pr reisende. Tall for 1973/74 for personer 48-62 år og for 1985/86 for personer 60-74 år. Dager/prosent..... 51
31. Antall dager på ferietur i utlandet pr person, andel som var på ferietur i utlandet og andel ferieturdager som gikk til utlandet. Tall for 1973/74 for personer 48-62 år og for 1985/86 for personer 60-74 år. Dager/prosent.. 52
32. Andel av alle voksnes ferieturdager i Norge og i utlandet i 1973/74 som ble foretatt av personer 48-62 år, og andel av alle voksnes ferieturdager i Norge og i utlandet i 1985/86 som ble foretatt av personer 60-74 år. Prosent..... 52
33. Antall ferieturdager i Norge og i utlandet, antall personer i befolkningen og endringstall. Tall for personer 48-62 år i 1973/74 og for personer 60-74 år i 1985/86. Dager/personer/prosent..... 53
34. Andel personer 48-62 år på ferietur i ulike sesonger i 1973/74 og andel personer 60-74 år på ferietur i ulike sesonger i 1985/86. Prosent..... 54
35. Ferieturdager i Norge og i utlandet etter sesong. Tall for personer 48-62 år i 1973/74 og for personer 60-74 år i 1985/86. Prosent..... 55
36. Personer 48-62 år på sommerferie i 1974 og personer 60-74 år på sommerferie i 1986 etter ferietype på lengste sommerferietur. Prosent..... 56
37. Andel av personer 48-62 år på sommerferie i 1974 og andel av personer 60-74 år på sommerferie i 1986 som deltok i ulike aktiviteter minst en gang på lengste sommerferietur. Tall for alle reisende og for reisende i Norge og i utlandet. Prosent..... 57

1 INNLEDNING

Eldre har blitt mer synlige i samfunnet de senere åra, og det er stor interesse for ulike sider ved eldres livsstil. Denne rapporten belyser eldres reisevaner. Dette har interesse i flere sammenhenger. Her trekker vi fram to forhold, ett som har med velferdspolitik og ett som har med næringspolitikk på gjøre.

På begynnelsen av 1970-tallet begynte begrepet sosialturisme å forekomme i offentlige utredninger. Bakgrunnen var en idé om at alle har behov for rekreasjon og avveksling fra daglige rutiner og at flest mulig bør få dekket disse behovene. Sosialturismens målsetting var at også vanskeligstilte grupper skulle ha mulighet til å reise bort noen dager hvert år. Eldre ble, ved siden av unge og barnefamilier, nevnt som en livssyklusbestemt gruppe med lav reiseaktivitet. En offentlig utredning anbefalte både offentlige tiltak og tiltak fra reiselivsnæringens side for å lette situasjonen for grupper som reiser lite (NOU 1974: 30B).

I Stortingsmelding nr 14 1986-87 fra Samferdselsdepartementet følges disse tankene opp. Velferdspolitiske mål ble pekt ut som en av tre viktige sider ved utviklingen av norsk reiseliv. Offentlige tiltak rettet mot reiselivet skulle bl a ta sikte på å bedre dekningen av befolkningens rekreasjonsbehov. Eldre og funksjonshemmede ble framhevet som særlig viktige målgrupper.

I denne rapporten skal vi bl a se hvordan eldres reisemønster skiller seg fra reisemønsteret i befolkningen ellers og belyse ferieformene blant eldre i ulike aldersgrupper. Vi skal også identifisere grupper av gamle som reiser lite og peke på en del forhold som har betydning for omfanget av reisevirksomheten. Denne type-opplysninger vil vise i hvilken grad og på hvilken måte eldre fremdeles bør være gjenstand for spesielle reiselivstiltak av velferdsmessig art, og gjør det dessuten lettere å utarbeide effektive og målrettede tiltak for å bedre situasjonen for eldre som reiser lite.

I tillegg til velferdspolitikken pekte Stortingsmelding nr 14 1986-87 på distrikts- og næringspolitikk som viktige sider ved utviklingen av norsk næringsliv. Reiselivsnæringen er et viktig satsingsområde, og også i denne sammenheng har eldres reisevaner interesse. Antall eldre har økt de siste 10-åra, og stadig flere eldre har reiselivserfaring og vil fortsette sin reisevirksomhet på tross av høy alder. Eldre har rikelig med fritid og representerer et stort markedspotensiale for norsk reiselivsnæring. I rapporten vil vi vise hvordan eldres reisevirksomhet fordeles mellom Norge og utlandet, i hvilken grad eldre gjør bruk av reiselivsnæringens tjenester og i hvilken grad de foretar feriereiser i privat regi. Vi vil også vise hvordan eldres reisevaner endres over livsløpet og hvordan eldre på midten av 1980-tallet ferierte i forhold til eldre i midten av 1970-åra.

Det finnes ingen naturlig grense mellom eldre og middelaldrende. Vi har valgt å sette skillet ved 60 år. Dette begrunnes dels med at arbeidstakere over 60 år har en ferieuke mer enn yngre arbeidstakere, og dels med at personer over 60 på en del områder

skiller seg klart fra befolkningen forøvrig når det gjelder feriemønster. Ferieundersøkelsen 1986 hadde en øvre aldersgrense i utvalget på 79 år. Når vi beskriver reisevaner i 1986, er det altså personer 60-79 år som regnes som eldre. Tidligere ferieundersøkelser har hatt en øvre aldersgrense på 74 år. Når vi ser på utvikling over tid, gir vi tall for personer 60-74 år.

I kapittel 2 viser vi hvordan eldres reisemønster skiller seg fra reisemønsteret i befolkningen ellers, i kapittel 3 ser vi på reisemønsteret blant eldre i ulike aldersgrupper, og i kapittel 4 peker vi på noen faktorer som har betydning for omfanget av eldres reisevirksomhet. Kapittel 5 belyser ferievaner i to ulike generasjoner av eldre. I kapittel 6 ser vi på utviklingen av feriemønsteret i livsløpsperspektiv ved å sammenligne reisevaner blant eldre middelaldrende i 1974 og personer 60-74 år i 1986. Kapittel 7 inneholder noen refleksjoner om reisemønsteret i framtidige generasjoner av eldre.

Rapporten er i hovedsak basert på materiale fra Statistisk sentralbyrås ferieundersøkelser 1974 og 1986, og vi må derfor følge de definisjoner og begrensninger som ligger i disse undersøkelsene. En del definisjoner vil vi redegjøre for underveis. Undersøkelsene er ellers dokumentert i henholdsvis NOS A 732 og NOS B 742.

2 HVORDAN SKILLER ELDRES REISEMØNSTER SEG FRA REISEMØNSTERET I BEFOLKNINGEN FORØVRIG?

I dette kapitlet skal vi se om og eventuelt hvordan eldres reisevaner skiller seg fra reisevanene i den voksne befolkning ellers. Beskrivelsen gjelder situasjonen på midten av 1980-tallet. Som eldre regnes altså personer 60-79 år. Til den voksne befolkning forøvrig regnes personer 16-59 år. I mange tilfelle er denne grupperingen altfor grov og kan tilsløre likhetspunkter mellom f eks eldre middelaldrende og unge eldre. En del steder benytter vi derfor en finere aldersinndeling.

2.1 RAMMER RUNDT REISEVIRKSOMHETEN

Mye fritid, men få feriegoder blant eldre

Mange forhold kan ha betydning for folks reisevaner. Ferieundersøkelsen gir selvsagt ikke opplysninger om alle slike forhold, men gir grunnlag for å sammenligne eldre med befolkningen forøvrig på en del områder. En slik sammenligning gir større forståelse for forskjellene mellom eldres og yngres reisemønster.

Vi har valgt å se på muligheter for privat overnatting og transport samt en del trekk ved livssituasjonen forøvrig slik som yrkesaktivitet, utdanningsnivå, bostedsstrøk og førlighet. Tilgang til fritidshus, campingvogn og båt med sengeplasser representerer billige overnattingsalternativ og gir økte valgmuligheter når det gjelder ferieform. Personbilen er et fleksibelt framkomstmiddel og muliggjør flere typer reiser. Tilknytning til yrkeslivet begrenser valgmulighetene når det gjelder reisens tidspunkt og varighet. Høy utdanning innebærer gjerne gode språkkunnskaper og gir større frihet i valg av ferietype og reisemål. Bostedsstrøk kan virke inn på reisemønsteret ved at folk i tettbygde strøk har mindre tilgang til rekreasjonsområder nær boligen og dermed større behov for å reise bort, og ved at de har bedre tilgang til reisebyråer og offentlige kommunikasjonsmidler. Nedsatt førlighet stiller økte krav til spesielt tilrettelagte overnattings- og transportformer og begrenser dermed valgmulighetene.

Eldre har dårligere tilgang til privat overnatting i hytte, campingvogn og båt enn befolkningen forøvrig. Mens halvparten av personer 16-59 år bodde i husholdning med tilgang til fritidshus i 1986, gjaldt dette bare 4 av 10 eldre (tabell 1). 12 prosent av 16-59-åringene hadde tilgang til campingvogn, og en like stor andel hadde tilgang til båt med sengeplasser. Henholdsvis 6 og 5 prosent av de eldre hadde tilgang til slike goder. Forskjellen var mest markert når det gjaldt tilgang til personbil. Mer enn 9 av 10 personer under 60 år disponerte personbil. Dette gjaldt bare 6 av 10 eldre.

Tabell 1. Personer 16-59 år og personer 60-79 år etter en del forhold som kan ha betydning for reisemønsteret. Prosent. 1986

	Alder. År	
	16-59	60-79
Alle	100	100
Fritidshus		
Eier.....	27	33
Disponerer.....	25	9
Verken eier eller disponerer....	48	58
Campingvogn		
Eier/disponerer.....	12	6
Verken eier eller disponerer....	88	94
Båt med overnattingsmulighet		
Eier/disponerer.....	12	5
Verken eier eller disponerer....	88	95
Personbil		
Eier/disponerer.....	92	62
Verken eier eller disponerer....	8	38
Yrkesaktivitet		
Ja.....	76	27
Nei.....	24	73
Utdanning		
Ungdomsskolenivå.....	23	52
Gymnasnivå.....	56	38
Universitets-/høyskolenivå.....	21	10
Bostedsstrøk		
Spredtbygd.....	21	30
Tettbygd, 200-99 999 innb.....	55	49
Tettbygd, 100 000 innb. og mer..	23	20
Førlighet		
Normal.....	95	71
Noe hemmet.....	2	15
Svært hemmet.....	3	14
Tallet på personer som svarte.....	2 220	674

Tilknytning til yrkeslivet er selvfølgelig mindre vanlig blant eldre enn i befolkningen forøvrig. I 1986 var bare 27 prosent av de gamle yrkesaktive, mens dette gjaldt 76 prosent av den voksne befolkning ellers. Eldre flest står altså friere mht valg av tidspunkt for og varighet av feriereiser enn befolkningen forøvrig. Flere forhold kan imidlertid begrense reisevirksomheten. Relativt færre eldre enn yngre hadde høy utdanning, og

relativt flere bodde i spredtbygde strøk. Videre var nedsatt førlighet naturlig nok langt vanligere blant eldre enn i befolkningen forøvrig.

Oppsummeringsvis kan vi si at eldre i 1986 hadde bedre tid til å reise, men hadde dårligere tilgang til privat innkvartering i hytte, campingvogn og båt og langt dårligere tilgang til bil enn befolkningen ellers. Også utdanningsnivå, bostedsstrøk og førlighet la andre begrensninger på eldres reisevirksomhet enn på yngres.

2.2 OMFANGET AV REISEVIRKSOMHETEN

Eldre reiser mindre enn befolkningen ellers

I ferieundersøkelsen 1986 kartla man to typer overnattingsturer; ferieturer og kortturer. Ferieundersøkelsene har hatt som formål å gi en samlet oversikt over folks feriereiser. I tidligere undersøkelser har man for det meste registrert bare ferieturer. En ferietur defineres som en tur med minst fire overnattinger utenfor helårsboligen, og med helse eller rekreasjon som formål. Reiser i forbindelse med arbeid eller utdanning regnes altså ikke med. Denne definisjonen ble laget for å utelukke overnattingsturer i forbindelse med helger, og brukes i mange internasjonale undersøkelser. I 1986 var det stor interesse for opplysninger om mer kortvarige overnattingsturer, og spørsmål om kortturer ble finansiert eksternt. En korttur defineres som en tur med 1-3 overnattinger utenfor boligen og med helse eller rekreasjon som formål.

Ferieundersøkelsen 1986 ble gjennomført på høsten og inneholdt spørsmål om reisevaner ett år tilbake i tid, altså for perioden 01.09.1985 - 31.08.1986. Man registrerte varigheten av alle ferieturer siste år, og vi har derfor opplysninger om samlet antall dager på ferietur i løpet av et år. Når det gjaldt kortturer registrerte man antall turer siste år, men ikke turenes varighet. For å få et samlet mål på reising i 1985/86 har vi forutsatt at hver korttur i gjennomsnitt omfattet to overnattinger og således varte i tre dager. Summen av antall dager på ferietur og antall dager på korttur kaller vi samlet antall reisedager.

Når det gjelder omfanget av reisevirksomheten, skiller eldre seg fra yngre på flere måter. Samlet antall reisedager varierer lite med alder blant folk under 60 år, men blant personer 60 år og over synker gjennomsnittet med økende alder. 16-59-åringene var i gjennomsnitt på reisefot om lag fire og en halv uke i 1985/86. De yngste av de eldre reiste atskillig mindre. I gjennomsnitt hadde personer 60-66 år 26,1 reisedager i 1985/86. Personer 67-74 år reiste enda mindre, 24,1 dager i gjennomsnitt. Det var spesielt den eldste aldersgruppen som reiste lite. I gjennomsnitt reiste 75-79-åringene 17,5 dager i 1985/86 (tabell 2).

Eldre hadde færre reisedager i gjennomsnitt enn befolkningen ellers både når det gjaldt ferieturer og kortturer. Men forskjellene mellom eldre og befolkningen forøvrig var atskillig større for kortturer enn for ferieturer. I 1985/86 hadde 75-79-

åringene i gjennomsnitt fire ferieturdager mindre enn 16-24-åringene, mens de hadde nesten 12 reisedager mindre på korttur i gjennomsnitt.

Kortvarige turer spiller altså en mindre rolle i eldres enn i yngres reise-mønster. Dette har trolig sammenheng med at eldre i mindre grad enn yngre er bundet av forpliktelser i arbeidslivet og har større frihet til å tilbringe lange perioder utenfor helårsboligen. Blant 16-24-åringene utgjorde kortturene nesten halvparten av alle reisedager i 1985/86. Blant personer 74-79 år utgjorde de bare en av fire reisedager (tabell 2):

Tabell 2. Samlet antall reisedager i gjennomsnitt, antall dager på ferietur i gjennomsnitt, antall dager på korttur i gjennomsnitt og andel av alle reisedager som ble foretatt på korttur. Tall for personer i ulike aldersgrupper. Dager/prosent. 1985/86

Antall reise- dager i gjen- omsnitt. Andel reisedager på korttur	Alder. År							
	16-59				60-79			
	Alle	16- 24	25- 44	45- 59	Alle	60- 66	67- 74	75- 79
Samlet antall reisedager i gjennomsnitt.....	32,4	33,3	32,3	31,3	23,8	26,1	24,1	17,5
Antall dager på ferietur i gjennomsnitt.....	17,7	17,4	17,5	18,2	15,8	16,0	16,8	13,4
Antall dager på korttur i gjennomsnitt.....	14,7	15,9	15,0	13,2	7,9	10,1	7,4	4,1
Andel av alle reisedager foretatt på korttur. Dager...	45	48	46	42	33	39	30	23
Tallet på personer som svarte.....	2 220	506	1 170	544	674	293	256	125

Ferierende eldre reiser mer enn ferierende i befolkningen ellers

Eldreforskning viser at man generelt finner større grad av heterogenitet blant eldre enn blant yngre. Også når det gjelder omfanget av reisevirksomheten skiller eldre seg ut som en gruppe med store innbyrdes forskjeller. Forholdsvis mange eldre reiser ikke på ferie i løpet av et år, mens de som reiser, har mange reisedager i gjennomsnitt. Relativt færre eldre enn yngre reiser

på ferie minst en gang i året. I 1985/86 var om lag 8 av 10 personer 16-59 år på minst en ferietur. Blant personer 60-79 år sank andelen på ferietur med økende alder. Om lag 2/3 av 60-66-åringene og bare halvparten av 75-79-åringene var på ferie dette året (tabell 3).

Men eldre på ferie reiser i gjennomsnitt mer enn ferierende i befolkningen ellers. Skillet går her mellom folk i og under pensjonsalder. Reisende i pensjonsalderen hadde i gjennomsnitt flere dager på ferietur i 1985/86 enn reisende under pensjonsalderen (tabell 3). Dette skyldes ikke først og fremst at eldre reiser oftere på ferie, men at de har mer langvarige reiser. I 1985/86 varte ferieturene blant personer 60-79 år i gjennomsnitt 12,0 dager. Feriereisene i befolkningen ellers varte i gjennomsnitt 10,3 dager.

Tabell 3. Andel på ferietur, gjennomsnittlig antall dager på ferietur pr person på ferietur, andel på korttur og gjennomsnittlig antall dager på korttur pr person på korttur. Tall for personer i ulike aldersgrupper. Dager/prosent. 1985/86

Turtype	Alder. År							
	16-59				60-79			
	Alle	16-24	25-44	45-59	Alle	60-66	67-74	75-79
Ferieturer								
Andel som reiste. Prosent...	82	80	84	77	62	68	61	50
Antall reisedager pr reisende.....	21,6	21,7	20,8	23,5	25,6	23,6	27,7	26,6
Kortturer								
Andel som reiste. Prosent...	77	81	79	71	49	56	49	34
Antall reisedager pr reisende.....	19,1	19,6	19,0	18,7	16,2	18,1	15,0	12,1
Tallet på personer som svarte.....	2 220	506	1 170	544	674	293	256	125

Eldre på korttur reiser mindre enn yngre på korttur

Når det gjelder kortvarige overnattingsturer er aldersvariasjonene annerledes. Også kortturer er mindre vanlige blant eldre enn i befolkningen ellers. Andelen som var på minst en korttur i 1985/86, sank med økende alder. Det mest markerte skillet gikk mellom folk under og over 60 år. Mens 81 prosent av 16-24-åringene foretok slike reiser, gjaldt dette bare 34 prosent i

alderen 75-79 år (tabell 3).

Men for kortturenes vedkommende synker også antall reisedager pr reisende med økende alder. Det største skillet går mellom folk under og folk i pensjonsalderen. Personer 16-24 år på korttur hadde i gjennomsnitt 19,6 dager på slike kortvarige overnattingsturer i 1985/86. Personer 75-79 år på korttur, hadde i gjennomsnitt 12,1 dager på korttur (tabell 3). Dette illustrerer igjen at langvarige reiser er langt viktigere enn kortvarige overnattingsturer blant de eldre.

1 av 4 eldre ikke på overnattingstur utenfor hjemmet

I 1985/86 foretok eldre langt sjeldnere enn befolkningen ellers både langvarige og kortvarige overnattingsturer. Bare 1 av 3 eldre var på både ferie- og korttur, mens dette gjaldt 2 av 3 personer 16-59 år. Relativt sett var det langt flere blant de gamle enn i befolkningen ellers som ikke var på noen form for overnattingstur i 1985/86. 25 prosent av de eldre var verken på ferie- eller korttur. Blant personer 16-69 år var andelen bare 6 prosent (tabell 4).

Tabell 4. Personer 16-59 år og personer 60-79 år etter hvilke typer turer de var på. Prosent. 1985/86

Turtype	Alder. År	
	16-59 år	60-79 år
Alle turtyper.....	100	100
Både ferie- og korttur.....	65	35
Bare ferietur.....	17	26
Bare korttur.....	12	14
Verken ferie- eller korttur....	6	25
Tallet på personer som svarte..	2 220	674

2.3 REISEMÅL

Eldre reiser mindre utenlands enn befolkningen ellers

Eldre ferierer langt mindre i utlandet enn befolkningen forøvrig, noe må sees i sammenheng med Eldres lavere reisevirksomhet generelt. Hovedskillet går mellom folk under og over 60 år. 16-24-åringene var i gjennomsnitt på utenlandsreise 9,4 dager i 1985/86 (tabell 5). Her er både ferie- og kortturer regnet med. Personer 74-79 år hadde i gjennomsnitt 4,2 reisedager i utlandet. Det er små aldersmessige variasjoner i gjennomsnittlig antall utenlandsdager blant personer 16-59 år. Det samme gjelder blant personer 60-79 år. Derimot er det stor forskjell mellom folk over og under 60 år.

Også andel på utenlandsreise i ulike aldersgrupper illustrerer at det først og fremst er unge og middelaldrende som drar utenlands. Andelen med minst én reisedag i utlandet i 1985/86 sank med økende alder. Også her går det mest markerte skillet mellom folk over og under 60 år. 63 prosent i alderen 16-24 år reiste utenlands i 1985/86. Dette gjaldt om lag 35 prosent i alderen 60-74 år og 22 prosent i alderen 75-79 år (tabell 5).

Imidlertid er det ikke markerte forskjeller mellom eldre og yngre når det gjelder andelen av alle reisedager som legges til utlandet. Dette tyder på at eldre utenlandsreisende i gjennomsnitt har flere utenlandsdager enn yngre som reiser utenlands. Også på dette området skiller altså de gamle seg ut ved større heterogenitet enn befolkningen ellers. I 1985/86 gikk mellom 20 og 30 prosent av alle reisedager i den voksne norske befolkning til utlandet (tabell 5).

Tabell 5. Samlet antall reisedager i utlandet i gjennomsnitt, andel personer på ferie- eller korttur i utlandet, andel av alle reisedager i utlandet som foregikk på korttur og andel av alle reisedager som gikk til utlandet. Tall for personer i ulike aldersgrupper. Dager/prosent. 1985/86

	Alder. År							
	16-59				60-79			
Reiser i utlandet	Alle	16-24	25-44	45-59	Alle	60-66	67-74	75-79
Samlet antall reisedager i utlandet i gjennomsnitt.....	8.2	9.4	7.8	8.0	5.0	5.3	5.1	4.2
Andel personer på ferie- eller korttur i utlandet. Prosent.	56	63	56	51	32	36	33	22
Andel reisedager i utlandet foretatt på korttur. Prosent.....	16	13	19	14	18	14	25	11
Andel reisedager som gikk til utlandet. Prosent...	25	28	24	25	21	20	21	24
Tallet på personer som svarte.....	2 220	506	1 170	544	674	293	256	125

Naturlig nok foregår det alt vesentlige av utenlandsreisningen på mer langvarige turer. I 1985/86 ble bare en liten del av utenlandsdagene foretatt på kortturer. Også på dette området var det små forskjeller mellom gamle og befolkningen forøvrig. Personer 67-74 år skilte seg ut ved at kortturene stod for en noe større andel av utenlandsdagene enn blant personer i andre aldre. Folk i denne aldersgruppen foretok 1 av 4 utenlandsdager på korttur.

2.4 REISETIDSPUNKT

Eldre reiser mer utenom tradisjonelle feriesesonger enn yngre

Både offentlige og private reiselivsinteresser har vært opptatt av å få en jevnere fordeling over året av folks reisevirksomhet. Den kraftige konsentrasjonen rundt enkelte sesonger har vist seg å skape problemer på flere områder. Veinett og transporttilbud blir fort overbelastet i toppsesongene. Også kapasiteten i overnattings- og serveringsbransjen kan lett bli for knapp i høysesongene, mens bransjen har sysselsettingsproblemer i rolige perioder.

Norske myndigheter og reiselivsnæringen har gjennom flere tiltak søkt å dempe konsentrasjonen om toppsesongene. Ved opplysningsarbeid, sesongmessige prisvariasjoner samt spredning av ferieuttak i arbeidsliv og utdanningsinstitusjoner har man forsøkt å spre reisevirksomheten over året.

Eldre er i mindre grad enn befolkningen ellers bundet av forpliktelser i arbeidslivet og barns skoleferier og står friere mht valg av ferietidpunkt. De har god anledning til å benytte billige reiseopplegg utenom høysesongene. Det er derfor rimelig å anta at eldre reiser mer utenom tradisjonelle feriesesonger enn befolkningen ellers.

Sesongmessige variasjoner i reisemønsteret kan belyses på flere måter. Vi skal her se på andel personer på feriereise i ulike sesonger og andel av ferieturdagene som legges til ulike sesonger.

I ferieundersøkelsen 1986 benyttet man noe forskjellige sesonginndelinger i registreringen av ferieturer og kortturer. Kortturer ble registrert for hver enkelt måned et år tilbake i tid. Feriesesongene hadde derimot ulik varighet, og begynnelse og slutt falt ikke alltid sammen med månedsskifte. Året ble delt inn i følgende 6 feriesesonger:

Høst:	1 september - 15 desember 1985
Jul:	16 desember 1985 - 5 januar 1986
Vinter:	6 januar 1986 - 21 mars 1986
Påske:	22 - 31 mars 1986
Vår:	1 - 30 april 1986
Sommer:	1 mai - 31 august 1986

Når vi her ser på sesongmønsteret i reisevaner, ser vi bare på feriereiser, ikke på kortturer.

Feriereiser i tradisjonelle ferievesonger er mindre vanlig blant eldre enn i befolkningen ellers. Både påsken og sommeren 1986 var andelen på ferietur lavere blant de gamle. Forskjellen var størst i sommersesongen. Andelen på sommerferie varierte lite med alder blant personer under 60 år, men det gikk et klart skille mellom personer over og under 60. Mens om lag 7 av 10 personer 16-59 år var på ferie sommeren 1986, gjaldt dette 6 av 10 personer 60-66 år, 5 av 10 personer 67-74 år og 4 av 10 personer 75-79 år (tabell 6).

Også vinterferie var noe mindre vanlig blant eldre enn i befolkningen ellers i 1986, mens det motsatte var tilfellet når det gjaldt høstferien 1985. For øvrige ferievesonger i 1985/86 var det ikke nevneverdige forskjeller mellom eldre og befolkningen ellers når det gjaldt andelen på ferietur.

Tabell 6. Andel av personer som var på ferietur i forskjellige sesonger. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent. 1985/86

Sesong	Alder. År							
	16-59				60-79			
	Alle	16-24	25-44	45-59	Alle	60-66	67-74	75-79
Alle sesonger....	82	80	84	77	62	68	61	50
Høst 1985.....	12	8	11	16	18	18	20	17
Jul 1985.....	11	14	12	7	7	6	8	10
Vinter 1986.....	15	15	15	13	9	12	9	4
Påske 1986.....	29	28	29	28	12	14	12	10
Vår 1986.....	6	6	6	6	7	6	7	7
Sommer 1986.....	73	72	75	70	52	59	52	39
Tallet på personer som svarte.....	2 220	506	1 170	544	674	293	256	125

Ser vi både innen- og utenlandsferie under ett, finner vi at eldre fordeler sine ferieturdager over året omtrent på samme måte som befolkningen forøvrig. Sommeren skiller seg like klart ut som viktigste ferievesong blant folk i alderen 60-79 år som blant voksne under 60 år. I 1985/86 la både eldre og yngre om lag 2 av 3 ferieturdager til sommeren (tabell 7). Også i dette tilfellet synes det altså å være nivået på reisevirksomheten og ikke feriemønsteret i seg selv som skaper forskjellene.

Når det gjelder den tidsmessige fordeling av utenlandsreisene, skiller derimot eldre seg fra befolkningen forøvrig. Personer 16-59 år foretar størstedelen av sine utenlandsreiser i sommermånedene. Personer 60-79 år legger derimot det meste av sine utenlandsreiser utenom sommeren. Særlig høsten og vinteren er viktige utenlandssesonger for eldre. Om sommeren ferierer eldre i all hovedsak i Norge. Sommeren 1986 tilbragte 60-79-åringene om lag 5 av 6 ferieturdager i hjemlandet (tabell 7).

Tabell 7. Reisedager på ferietur blant personer 16-59 år og 60-79 år etter sesong og reisemål. Prosent. 1985/86

Sesong og reisemål	Alder. År	
	16-59	60-79
Alle reisedager på ferietur 1985/86.....	100	100
I Norge.....	60	74
I utlandet.....	40	26
Høst 1985 i alt.....	7	14
I Norge.....	2	6
I utlandet.....	5	8
Jul 1985 i alt.....	6	5
I Norge.....	4	4
I utlandet.....	2	1
Vinter 1986 i alt.....	7	8
I Norge.....	4	3
I utlandet.....	3	5
Påske 1986 i alt.....	13	7
I Norge.....	11	6
I utlandet.....	2	1
Vår 1986 i alt.....	2	5
I Norge.....	0	3
I utlandet.....	2	2
Sommer 1986 i alt.....	64	63
I Norge.....	38	52
I utlandet.....	26	11
Antall oppgitte reisedager på ferietur..	39 194	10 663

Når eldre ferierer utenom sommeren, reiser de altså mye utenlands. Til tross for sesongmessige prisvariasjoner i norske transport- og overnattingstilbud legger eldre stort sett sin norgesferie til sommermånedene. I 1985/86 foregikk 70 prosent av alle de eldres reisedager i hjemlandet i sommersesongen. Den høye andelen reisedager sommerstid sier imidlertid ingenting om eldres bruk av tjenestene til norsk reiselivsnæring i denne sesongen. Dette skal vi belyse i senere avsnitt.

2.5 NÆRMERE OM FERIEMØNSTERET I SOMMERSESONGEN

Ettersom sommeren er den viktigste ferievesongen, skal vi se nærmere på hva som særpreger eldres reisemønster i sommermånedene. Først ser vi på valg av ferieform og benytter da opplysninger om den mest langvarige sommerferieturen. Deretter ser vi på bruken av reiselivsnæringens tilbud sommerstid. Dette baseres på opplysninger om de to mest langvarige reisene i sommersesongen.

Eldre oftere på hytte- og slektsferie enn befolkningen ellers

For å karakterisere den mest langvarige feriereisen sommerstid, har vi laget en typologi over ulike ferieformer basert på opplysninger om overnattingsform, feriested og hvorvidt reisen var en pakketur eller ikke. Feriereisene er delt inn i følgende 5 hovedtyper som igjen er delt inn etter hvorvidt viktigste reisemål var i Norge eller i utlandet:

Hyttetur: Tur med overnatting i egen, lånt eller leid hytte som viktigste boform.

Ferie hos slekt eller venner: Tur med viktigste innkvartering hos slekt eller venner.

Campingferie: Tur med overnatting i campingvogn, telt eller campinghytte som viktigste boform.

Pakketur: Tur som er ferdig lagt opp av turarrangør før den bestilles av bruker.

Annen ferietur: Feriereise utenom pakkereise og hvor overnatting ikke skjer i hytte, hos slekt eller venner eller i noen form for camping. Dette er hovedsakelig reiser i privat regi med overnatting på hotell, pensjonat o l.

Eldre velger oftere hytteferie eller ferie hos slekt og venner i sommersesongen enn befolkningen ellers. Sommeren 1986 valgte 65 prosent av de eldre på ferietur en av disse ferieformene. Dette gjaldt 46 prosent av 16-59-åringene på sommerferie (tabell 8).

Tabell 8. Personer 16-59 år og 60-79 år på sommerferie etter ferietype på lengste sommerferietur. Prosent. 1986

Ferietype	Alder. År	
	16-59	60-79
I alt.....	100	100
Hyttetur i alt.....	19	29
I Norge.....	15	28
I utlandet.....	4	1
Ferie hos slekt eller venner i alt.....	27	36
I Norge.....	22	32
I utlandet.....	5	4
Cmpingferie i alt.....	19	8
I Norge.....	10	6
I utlandet.....	9	2
Pakketur i alt.....	17	17
I Norge.....	1	6
I utlandet.....	16	9
Annen ferietur i alt.....	18	12
I Norge.....	7	8
I utlandet.....	11	4
Tallet på personer som svarte.....	1 583	341

Pakkereiser er like vanlig blant ferierende eldre som blant ferierende i befolkningen ellers. De eldre skiller seg imidlertid ut ved at de også drar på pakketur i Norge. 6 prosent av de gamle på ferie sommeren 1986, valgte pakkereise i Norge som lengste ferietur. 9 prosent dro på pakketur utenlands. Pakkereiser i hjemlandet forekom nesten ikke blant de yngre. Ikke overraskende var campingferie mindre vanlig blant folk over enn blant folk under 60 år. Dette gjaldt campingferier både innen- og utenlands. Også andre typer ferieturer var mindre vanlig blant eldre enn i befolkningen ellers. Dette gjaldt først og fremst andre typer ferieturer i utlandet.

Sosialt samvær og rekreasjon preger Eldres sommerferie

Ferien kan også karakteriseres ved de aktiviteter som utøves. Ikke overraskende har eldre på sommerferie et annet aktivitetsmønster enn ferierende i befolkningen ellers. Dette avspeiler langt på vei de ulike ferietypene ovenfor.

I ferieundersøkelsen 1986 registrerte man graden av deltakelse i 21 forskjellige aktiviteter på lengste ferietur i sommersesongen. Ved hjelp av faktoranalyse har vi identifisert 5 hovedtyper av aktivitetsmønstre (se vedlegg 1 for nærmere dokumentasjon). Følgende dimensjoner skiller seg ut:

Avslapnings- og rekreasjonsaktiviteter: Her inngår hvile og avslapning, lesing av bøker, aviser, blader og tidsskrifter, saltvannsfiske, spaserturer, bading og soling.

Sosiale aktiviteter: Her inngår besøk hos slekt eller venner og besøk av slekt eller venner på feriestedet.

Kultur- og underholdningsaktiviteter: Her inngår besøk ved muséer og andre severdigheter samt besøk på restaurant og deltaking i dans og andre fornøyelser.

Friluftaktiviteter: Her inngår turer i skog og mark, turer i fjellet og fiske i ferskvann.

Leir-, festival- og sportsaktiviteter: Her inngår deltaking i sommerleir eller festival samt utendørs sportsaktiviteter.

Naturlig nok er sommerferien preget av avslapnings- og rekreasjonsaktiviteter både for folk over og under 60 år. Nesten alle deltok i slike aktiviteter minst en gang på lengste ferietur sommeren 1986, personer 16-59 år i gjennomsnitt noe oftere enn personer 60-79 år (tabell 9). Sosiale aktiviteter er noe mer vanlig blant personer 60 år og over enn i befolkningen ellers. De eldre deltok i gjennomsnitt oftere i slike aktiviteter i løpet av lengste sommerferietur enn ferierende i alderen 16-59 år. Dette avspeiler at slekts- og venneferie er Eldres viktigste ferietype sommerstid. Når det gjelder friluftaktiviteter er det liten forskjell mellom eldre og befolkningen ellers. Vel halvparten av alle ferierende utøvde fysiske aktiviteter minst en gang på lengste ferietur sommeren 1986.

Eldre skiller seg imidlertid klart fra befolkningen forøvrig ved lavere deltakelse i kultur- og underholdningsaktiviteter. Besøk ved muséer og andre severdigheter samt restaurantbesøk og uteliv er mest vanlig på utenlandsreiser. Dette henger sammen med valg av reisemål. Som vi tidligere har sett legger eldre sjeldnere enn yngre lengste sommerferietur til utlandet. Det kan også henge sammen med at denne type aktiviteter i liten grad er lagt opp for eldre og at "forbruksferie" er en fremmed ferieform blant dagens gamle. Ikke overraskende utviser eldre også en svært beskjeden deltakelse i leir-, festival- og utendørs sportsaktiviteter. Slike aktiviteter preger i første rekke sommerferien blant yngre og middelaldrende (tabell 9)

Tabell 9. Andel av personer 16-59 år og 60-79 år på sommerferie som deltok i ulike aktiviteter og grad av deltaking i ulike aktiviteter. Prosent/gjennomsnittlig skåre. 1986

	Alder. År	
	16-59	60-79
Deltaking i ulike aktiviteter		
Avslapnings- og rekreasjonsaktiviteter		
Andel som deltok minst en gang.....	99	97
Gjennomsnittlig skåre for grad av deltaking..	25,1	22,0
Sosiale aktiviteter		
Andel som deltok minst en gang.....	63	72
Gjennomsnittlig skåre for grad av deltaking..	6,8	9,5
Kultur- og underholdningsaktiviteter		
Andel som deltok minst en gang.....	67	50
Gjennomsnittlig skåre for grad av deltaking..	4,1	2,6
Friluftaktiviteter		
Andel som deltok minst en gang.....	53	53
Gjennomsnittlig skåre for grad av deltaking..	3,7	4,1
Leir-, festival- og sportsaktiviteter		
Andel som deltok minst en gang.....	32	11
Gjennomsnittlig skåre for grad av deltaking..	1,9	0,5
Tallet på personer som svarte.....	1 583	341

Eldre - et stort marked for norsk reiselivsnæring sommerstid

Om sommeren benytter eldre reiselivsnæringens tilbud i stor målestokk. Her skal vi se på bruk av overnattingsbedrifter og serveringssteder. Beregningene av bruk av betalte overnattings-tilbud er basert på opplysninger om overnattingsmåter på de to mest langvarige ferieturer sommeren 1986. For disse turene registrerte man antall overnattinger i ulike overnattingsformer. Følgende overnattingsformer regnes som betalte eller kommersielle: Hotell, pensjonat, ungdomsherberge, campinghytte, camping på campingplass, leid hytte, offentlig båt eller ferge

samt andre betalte overnattinger. Følgende overnattingsformer regnes som private: Camping utenfor campingplass, fritidsbåt, egen eller lånt hytte, overnatting hos venner og kjente samt andre gratis overnattinger.

Bruk av serveringsbedrifter er basert på opplysninger om antall måltider kjøpt på serveringssted på de to lengste ferieturene. Også måltider som inngår som del av innkvartering med full pensjon, er regnet med. Vi har antatt at hvert døgn med full pensjon inkluderer tre måltider.

Selv om feriereiser i sommermånedene er mindre vanlig blant eldre enn i befolkningen ellers, har eldre i gjennomsnitt flere overnattinger i norske reiselivsbedrifter enn befolkningen ellers. Personer 60-79 år hadde i gjennomsnitt 1,5 betalte overnattinger i Norge sommeren 1986. Personer 16-59 år hadde i gjennomsnitt 1,3 slike overnattinger denne sommeren (tabell 10). Blåser vi opp tallene, finner vi at 60-79-åringene tilbrakte nesten 1 100 000 netter i kommersiell regi denne sesongen. Dette utgjorde hele 1/4 av alle de betalte overnattinger som den voksne norske befolkning foretok i hjemlandet sommerstid.

Tabell 10. Betalte overnattinger i Norge og i utlandet på ferietur om sommeren. Tall for personer 16-59 år og 60-79 år. Prosent/netter. 1986

Betalte overnattinger	Alder. År	
	16-59	60-79
Andel personer som var på sommerferie. Prosent.....	73	52
Andel personer som benyttet betalte overnattingstilbud. Prosent.....	49	29
Betalte overnattinger i Norge		
Andel av alle betalte overnattinger som foregikk i Norge. Prosent.....	28	60
Gjennomsnittlig antall pr person. Netter...	1,3	1,5
Gjennomsnittlig antall pr reisende. Netter.	1,8	2,8
Totalt antall netter. Oppblåste tall.....	3 143 900	1 089 340
Betalte overnattinger i utlandet		
Andel av alle betalte overnattinger som foregikk i utlandet. Prosent.....	72	40
Gjennomsnittlig antall pr person. Netter...	3,4	1,0
Gjennomsnittlig antall pr reisende. Netter.	4,6	1,9
Totalt antall netter. Oppblåste tall.....	8 016 650	736 100
Tallet på personer som svarte.....	2220	674

Størsteparten av eldres betalte overnattinger i sommermånedene foregår i Norge. Sommeren 1986 la personer 60-79 år hele 6 av 10

betalte overnattinger til norske reiselivsbedrifter. Norsk reiselivsnæring nyter derimot i liten grad godt av yngre nordmenns betalte overnattinger sommerstid. Bare 28 prosent av 16-59-åringenes betalte overnattinger sommeren 1986 foregikk i Norge (tabell 10).

Personer 16-59 år legger derimot igjen mye penger i utenlandske reiselivsbedrifter. Sommeren 1986 foretok nordmenn i denne aldersgruppen vel 8 millioner betalte overnattinger i utlandet, eller vel 3,4 netter i gjennomsnitt pr person. 60-79-åringene hadde om lag 750 000 betalte overnattinger utenlands denne sommeren, eller 1,0 pr person i gjennomsnitt.

Eldre på sommerferie i Norge bruker andre typer betalte overnattinger enn yngre på norgesferie sommerstid. Sommeren 1986 la personer 60-79 år hele 40 prosent av sine betalte overnattinger i Norge til hotell eller lignende. Blant personer 16-59 år var denne andelen 24 prosent. Eldre la derimot en mindre andel av sine betalte overnattinger i Norge til en eller annen form for camping enn hva som var tilfellet i befolkningen ellers (tabell 11). Dette rimer med at pakketurer i Norge var vanligere blant eldre enn i befolkningen ellers denne sommeren.

Tabell 11: Betalte overnattinger på sommerferie i Norge etter overnattingsform. Tall for personer 16-59 år og 60-79 år. Prosent. 1986

Overnattingsform	Alder. År	
	16-59	60-79
I alt.....	100	100
Hotell, pensjonat, kro o l.....	24	40
Campinghytte, campingvogn, telt..	53	40
Offentlig båt, ferge.....	1	3
Leid hytte.....	17	15
Annet.....	6	2
Antall oppgitte betalte overnattinger i Norge.....	2 926	993

Også for norske serveringsbedrifter utgjør eldre et viktig marked i sommermånedene. Personer i alderen 60-79 år kjøpte i gjennomsnitt 2,7 måltider hver på serveringssteder i Norge sommeren 1986. Dette tilsvarer nærmere 2 millioner måltider. 16-59-åringene kjøpte i gjennomsnitt 2,0 måltider hver på norske serveringssteder denne sesongen eller nærmere 5 millioner måltider totalt (tabell 12).

Personer 16-59 år er gode kunder på serveringssteder i utlandet sommerstid. I gjennomsnitt kjøpte de 6,1 måltider utenlands sommeren 1986. Blant de eldre var gjennomsnittet 2,0. Eldre benyttet altså langt oftere norske enn utenlandske

serveringssteder i sommersesongen, mens forholdet var omvendt for befolkningen ellers. Personer i alderen 60-79 år kjøpte over halvparten av alle sine måltider på serveringssted sommeren 1986 i en norsk serveringsbedrift. I befolkningen forøvrig var andelen bare 25 prosent (tabell 12).

De eldre skilte seg dessuten fra befolkningen ellers ved at om lag halvparten av alle deres måltider på serveringssted sommeren 1986 inngikk som del av innkvartering med full pensjon. Blant 16-59-åringene var denne andelen bare 30 prosent (tabell 12).

Tabell 12. Bruk av serveringssteder i Norge og i utlandet på ferietur om sommeren. Tall for personer 16-59 år og 60-79 år. Prosent/måltider. 1986

Måltider på serveringssted	Alder. År	
	16-59	60-79
Andel personer som var på sommerferie. Prosent.....	73	52
Andel personer som kjøpte minst ett måltid på serveringssted. Prosent.....	61	38
Andel av alle måltider på serveringssted som inngikk i full pensjon. Prosent.....	30	49
Måltider på serveringssted i Norge		
Andel av alle måltider på serveringssted som ble kjøpt på serveringssted i Norge. Prosent.....	25	57
Gjennomsnittlig antall pr person. Måltider.	2,0	2,7
Gjennomsnittlig antall pr reisende. Måltider	2,8	5,1
Totalt antall. Oppblåste tall.....	4 868 450	1 991 140
Betalte overnattinger i utlandet		
Andel av alle måltider på serveringssted som ble kjøpt på serveringssted i utlandet. Prosent.....	75	43
Gjennomsnittlig antall pr person. Måltider.	6,1	2,0
Gjennomsnittlig antall pr reisende. Måltider	8,3	3,8
Totalt antall. Oppblåste tall.....	14 576 340	1 490 900
Tallet på personer som svarte.....	2 220	674

2.6 LIVSSYKLUSENDRING ELLER GENERASJONSFORSKJELLER?

I dette kapitlet har vi sett at eldres reisevaner i 1985/86 skilte seg fra reisemønsteret i befolkningen forøvrig. Generelt kan slike aldersforskjeller forklares på to måter. En mulig tolkning vil være å se forskjellene som et uttrykk for at reisemønsteret endres med økende alder. Vi tenker oss da at folk alltid vil endre sitt reisemønster over livsløpet, og at det er

spesielle forhold ved det å bli eldre som gjør at reisevanene endres. En slik tolkning skulle tilsi at det alltid vil være forskjeller mellom eldres og yngres reisevaner.

Alternativt kan aldersforskjellene sees som et resultat av stabile generasjonsforskjeller. Vi tenker oss da at eldre i 1986 har beholdt sine reisevaner fra tidligere og at disse skiller seg fra reisevanene i yngre deler av befolkningen fordi de ble etablert i en annen periode. En slik tolkning forutsetter stor stabilitet i folks reisemønster og har som konsekvens en forventning om at dagens yngre vil beholde sine nåværende reisevaner også i senere livsfaser.

Så lenge vi har data bare fra ett tidspunkt, kan vi ikke avgjøre om aldersvariasjonen i reisemønster er et resultat av endringer over livsløpet eller av stabile generasjonsforskjeller. Trolig har vi elementer av begge deler. Det er f eks rimelig å anta at eldre alltid vil skille seg ut som en gruppe med spesielt mange reisedager pr reisende ettersom de alltid vil ha mer tid til å reise enn yngre. På dette området er det altså rimelig å se aldersforskjellene som livsløpsendringer, men dette innebærer ikke at forskjellene alltid vil være like markerte som de var på midten av 1980-tallet. Aldersforskjellene i reisemål kan trolig tolkes som generasjonsforskjeller. Det at eldre reiser forholdsvis lite utenlands sees da som en konsekvens av få språkkunnskaper og lite reiseerfaring blant gamle i 1980-åra.

I senere kapitler skal vi se på feriemønsteret i to generasjoner av eldre og på endringer i feriemønster innen en alderskohort. Dette kan være til hjelp når vi skal si noe om eldres reisevaner i tida framover.

2.7 OPPSUMMERING

Oppsummeringsvis kan vi si at eldres reisemønster i 1985/86 var preget av følgende forhold:

Rammer rundt reisevirksomheten

Eldre hadde dårligere tilgang til materielle fritidsressurser som personbil, fritidshus, campingvogn og båt med overnattingsplasser enn yngre. De bodde oftere i spredtbygde områder, hadde oftere nedsatt førlighet og sjeldnere høy utdanning. Derimot var eldre selvsagt sjeldnere enn yngre bundet av forpliktelser i yrkeslivet og hadde bedre tid til å reise.

Omfanget av reisevirksomheten

Eldre skilte seg ut som en gruppe med store innbyrdes forskjeller når det gjaldt omfanget av reisevirksomheten. De hadde i gjennomsnitt færre reisedager i året enn yngre, og relativt sett reiste færre eldre enn yngre på ferietur i løpet av et år. Men eldre som reiste på ferie, hadde i gjennomsnitt flere ferieturdager pr år enn yngre på ferie. Vi får altså en

slags seleksjonseffekt i den forstand at eldre tallmessig sett er mindre synlige i reiselivet enn yngre, men at eldre som reiser blir svært synlige og trolig er mindre representative for sin aldersgruppe enn yngre reisende er for sin gruppe.

Relativt sett var det langt flere eldre enn yngre som ikke reiste verken på korttur eller ferietur i løpet av 1985/86.

Kortvarige overnattingsturer utgjorde en mindre andel av reisedagene blant eldre enn blant yngre.

Reisemål

Eldre la like stor andel av alle reisedager til utlandet i 1985/86 som de yngre gjorde. Men relativt sett reiste færre eldre enn yngre utenlands minst én gang i løpet av dette året. Gjennomsnittlig antall reisedager i utlandet sank med økende alder. Men eldre som reiste utenlands, hadde i gjennomsnitt flere utenlandsdager enn yngre som reiste utenlands. Også her ser vi tendenser til en seleksjonseffekt blant eldre.

Reisetidspunkt

Sommer- og påskeferier var mindre vanlig blant eldre enn blant yngre. Høstferier var derimot vanligst blant de eldre.

Ser vi både utenlands- og innenlandsreiser under ett, fordelte eldre sine ferieturdager i 1985/86 over året på samme måte som befolkningen ellers. Derimot la de en større andel av sine feriedager i utlandet til sesonger utenom sommeren enn hva de yngre gjorde. Personer 16-59 år foretok størsteparten av utenlandsreisene i sommermånedene. 60-79-åringene la størsteparten av utenlandsreisene utenom sommeren. På den annen side la eldre en større andel av sine ferieturdager i Norge til sommersesongen enn hva som var tilfellet blant voksne nordmenn forøvrig.

Nærmere om sommerferien

Eldre valgte oftere enn yngre hytteferie eller ferie hos slekt og venner som lengste sommerferietur i 1986. Pakkereiser var like vanlig på lengste sommerferietur blant eldre og yngre. Eldre dro også på pakketur i Norge. Dette forekom sjelden i yngre deler av befolkningen. Campingferie var mindre vanlig blant eldre enn blant yngre.

Eldre reiste svært sjelden utenlands på sommerferie uten at reisen var arrangert av en turoperatør. Utenlandsreiser i privat regi var ganske vanlig blant folk under 60 år.

Aktivitetmønsteret i sommerferien avspeiler ferieformen. Eldres sommerferie i 1986 var mer preget av slekts- og vennebesøk enn yngres. Avslapnings- og rekreasjonsaktiviteter var like vanlig blant folk over 60 år som blant folk under 60 år. Det samme gjaldt for friluftaktiviteter. Derimot var kultur- og

underholdningsaktiviteter samt festival-, leir- og sportsaktiviteter mindre vanlig blant eldre enn blant yngre.

Eldre benyttet oftere norske reiselivsbedrifter i sommersesongen enn yngre. 60-79-åringene stod for om lag 1 av 4 betalte overnattinger som den voksne norske befolkning foretok i hjemlandet sommerstid i 1986. Størsteparten av alle eldres betalte overnattinger sommerstid foregikk i Norge. Voksne under 60 år foretok størsteparten av sine betalte overnattinger sommerstid i utlandet.

Eldre på ferie i Norge sommeren 1986 valgte andre og dyrere betalte overnattingsformer enn yngre på ferie i hjemlandet denne sommeren. En høyere andel av de eldres betalte overnattinger i Norge foregikk på hotell eller lignende og en lavere andel i campinghytter eller campingvogn. Dette henger bl a sammen med eldres større bruk av pakkereiser i Norge.

Eldre benyttet oftere enn befolkningen ellers norske serveringssteder i sommermånedene. De stod for om lag 30 prosent av alle måltider som den voksne norske befolkning kjøpte på serveringssted i hjemlandet sommeren 1986. Mer enn halvparten av alle eldres måltider på serveringssted i denne sommeren ble kjøpt i Norge. Blant de yngre var denne andelen langt lavere. Eldre inntok en langt større del av alle sine måltider på serveringssted sommerstid i forbindelse med innkvartering med full pensjon enn det de yngre gjorde. Dette må sees i sammenheng med at eldre oftere enn yngre overnattet på hotell i Norge.

3 REISEMØNSTER BLANT ELDRE I ULIKE ALDERSGRUPPER

Aldersgruppen 60-79 år omfatter flere generasjoner av eldre. Det er store forskjeller i reisemønster mellom de eldste og de yngste innen denne aldersgruppen. Forrige kapittel viste at 60-66-åringene på noen områder hadde mer til felles med middelaldrende enn med folk i pensjonsalder. På andre områder skilte de seg klart fra befolkningen ellers og hadde mest felles med personer 67 år og over. I dette kapitlet skal vi se nærmere på reisevanene blant eldre i ulike aldersgrupper. Vi skiller da mellom personer 60-66 år, 67-74 år og 75-79 år.

3.1 RAMMER RUNDT REISEVIRKSOMHETEN

Mer fritid, men mindre feriegoder blandt de eldste

De eldste av de eldre har mer fritid enn de yngste av de eldre, men de har mindre ferieressurser som fritidshus og bil. I 1986 hadde 39 prosent av 60-66-åringene tilgang til fritidshus og 76 prosent hadde tilgang til bil. Blant 75-79-åringene gjaldt dette henholdsvis 20 og 38 prosent. Førlichetsgraden varierte også med alderen. Hovedskillet gikk mellom personer under og over 75 år. Mens vel 7 av 10 60-74-åringer hadde normal førlichkeit, gjaldt dette vel 5 av 10 personer 75-79 år. Også andelen yrkesaktive sank selvsagt med alderen. Naturlig nok gikk det mest markerte skillet mellom folk under og over pensjonsalder.

3.2 REISEVIRKSOMHETENS OMFANG

Færre på ferietur med alderen, men mer reising pr reisende

Omfanget av reisevirksomheten blant eldre i ulike aldersgrupper ble langt på vei belyst i forrige kapittel. Her gjentar vi noen hovedpunkter.

Gjennomsnittlig antall reisedager over året var lavere blant 75-79-åringene enn blant yngre eldre. Dette gjaldt både for reisedager på ferieturer og mer kortvarige overnattingsturer, men var mest markert for kortturene. Kortturene utgjorde en lavere andel av alle reisedager i den eldste aldersgruppen enn blant yngre eldre (tabell 2).

Vi finner en sterkere polarisering i reisemønsteret blant personer 75-79 år enn blant yngre eldre. Mens relativt mange ikke reiser, reiser de øvrige i stor målestokk. Andelen på ferietur i 1985/86 sank med alderen, men dette gjaldt ikke for gjennomsnittlig antall reisedager pr person på ferietur. Personer 75-79 år som var på ferie, hadde i gjennomsnitt 26,6 ferieturdager. Dette var 3,3 dager mer enn gjennomsnittet for ferierende i alderen 60-66 år og vel 1 dag mindre enn gjennomsnittet for ferierende i alderen 67-74 år (tabell 3). Den gjennomsnittlige varigheten av ferieturene økte med alderen. Blant personer 60-66 år varte hver ferietur i gjennomsnitt 11,5 dager. Ferieturene blant personer 75-79 år varte i gjennomsnitt 13,1 dager. Også her kan vi altså spore en seleksjonseffekt. De eldste reisende er trolig mindre representative for sin

aldersgruppe enn reisende eldre under pensjonsalder er for sin.

Både andel som var på korttur og antall reisedager på korttur pr reisende sank med alderen. Dette illustrerer igjen at kortvarige overnattingsturer utgjør en mindre del av alle reiser blant de eldste enn blant yngre eldre. Relativt sett var det flere av 75-79-åringene enn av de yngre eldre som ikke var på noen form for overnattingstur i 1985/86. Det mest markerte skillet gikk mellom folk over og under pensjonsalder. Bare 2 av 10 personer 60-66 år var ikke på overnattingstur. Blant personer 75-79 år gjaldt dette 4 av 10.

3.3 REISEMÅL

Færre på utenlandsreise med alderen

Utenlandsreiser var mindre vanlig i den eldste aldersgruppen enn blant yngre eldre i 1985/86. Bare 1 av 5 personer 75-79 år reiste utenlands dette året, mens 1 av 3 personer 60-66 år var på utenlandstur. Andelen av alle reisedager som gikk utenlands varierte derimot ikke med alder blant de eldre. Eldre i alle aldre la om lag 1 av 5 reisedager til utlandet (tabell 5).

3.4 REISETIDSPUNKT

Størst spredning over året blant de eldste

Den eldtse aldersgruppen sprer feriereisene sine noe jevnere over året enn yngre eldre. Andelen på ferietur varierte lite med alder i høst-, jul-, påske- og vårsesongen i 1985/86. Om vinteren og sommeren var imidlertid relativt sett færre av de aller eldste enn av de yngre eldre på reisefot. Forskjellen var mest markert i sommermånedene. Sommeren 1986 var bare 4 av 10 75-79-åringene på ferie, mens hele 6 av 10 60-66-åringene reiste på ferie denne sesongen (tabell 6).

Tabell 13. Ferieturdager blant eldre på ferietur etter sesong. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent. 1985/86

Sesong	Alder. År		
	60-66	67-74	75-79
Alle ferieturdager i 1985/86...	100	100	100
Høst 1985.....	12	15	15
Jul 1985.....	4	5	9
Vinter 1986.....	10	6	4
Påske 1986.....	7	7	6
Vår 1986.....	4	4	11
Sommer 1986.....	63	64	54
Antall oppgitte ferieturdager...	4 689	4 296	1 678

Også fordelingen av reisedager over året viser at den eldste aldersgruppen konsentrerer feriereisene sine noe mindre om sommersesongen enn yngre eldre. Konsentrasjonen om vårsesongen er derimot noe sterkere. Personer 75-79 år la 54 prosent av alle ferieturdager til sommeren og 11 prosent til våren i 1985/86. Personer 60-66 år la 63 prosent av ferieturdagene til sommermånedene og bare 4 prosent til våren dette året (tabell 13).

3.5 NÆRMERE OM FERIEMØNSTERET I SOMMERSESONGEN

Pakketurer vanligere med alderen

Om lag 1 av 5 eldre på ferietur sommeren 1986 la lengste sommerferietur til utlandet. Det var ingen forskjell mellom eldste og yngste aldersgruppe på dette området. Derimot var det visse aldersmessige variasjoner i valg av ferietype. Pakketurer var mer vanlig blant de eldste enn blant yngre eldre, hytteturer og campingturer var mindre vanlig, mens slekt- og venneferier og andre ferieturer var omtrent like vanlig (tabell 14). Det ser altså ut til at de eldste i større grad foretrekker ferdig opplagte ferieturer enn yngre eldre.

Tabell 14. Eldre på sommerferie etter ferietype på lengste sommerferietur. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent. 1986

Ferietype	Alder. År		
	60-66	67-74	75-79
I alt.....	100	100	100
Hyttetur i alt.....	33	28	17
I Norge.....	31	27	17
I utlandet.....	2	1	-
Ferie hos slekt eller venner i alt.	32	41	40
I Norge.....	27	36	38
I utlandet.....	5	5	2
Campingferie i alt.....	13	5	4
I Norge.....	10	3	4
I utlandet.....	3	2	-
Pakketur i alt.....	11	16	26
I Norge.....	2	9	13
I utlandet.....	9	7	13
Annen ferietur i alt.....	12	11	14
I Norge.....	8	6	10
I utlandet.....	4	5	4
Tallet på personer som svarte.....	167	129	48

Betalte overnattinger like vanlig blant alle reisende eldre

Det er små aldersvariasjoner blant eldre når det gjelder bruk av betalte overnattingstilbud sommerstid. Eldre på ferie sommeren 1986 la om lag 1 av 4 overnattinger til kommersielle tilbud, mens 3 av 4 overnattinger foregikk i privat regi. Overnattinger på de to lengste ferieturene er da regnet med.

De eldste skilte seg imidlertid fra yngre eldre ved at de la en større andel av alle private overnattinger i sommerferien til Norge. Personer 75-79 år foretok bare 3 prosent av alle overnattinger på ferie sommeren 1986 i privat regi i utlandet (tabell 15).

Tabell 15. Overnattinger på sommerferie blant eldre reisende etter overnattingsform og reisemål. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent. 1986

Overnattingsform og reisemål	Alder. År		
	60-66	67-74	75-79
Alle overnattinger.....	100	100	100
Betalte overnattinger i alt....	29	26	21
I Norge.....	17	16	13
I utlandet.....	12	10	8
Private overnattinger i alt....	71	74	79
I Norge.....	58	66	76
I utlandet.....	13	8	3
Antall oppgitte overnattinger..	2 754	2 645	816

Reisende eldre store brukere av norske reiselivsbedrifter

Relativt sett er det færre i den eldste aldersgruppen enn blant yngre eldre som gjør bruk av betalte overnattingstilbud sommerstid. Dette har først og fremst sammenheng med at en lavere andel av de eldste reiser på sommerferie. Sommeren 1986 gjorde 1 av 5 personer i alderen 75-79 år bruk av private overnattingstilbud. Blant yngre eldre var andelen 1 av 3. 75-79-åringene som drar på sommerferie, bruker imidlertid betalte overnattingstilbud nesten like ofte som yngre eldre, og de legger omtrent like stor andel av alle betalte overnattinger til Norge.

Sommeren 1986 foregikk om lag 60 prosent av de eldres betalte overnattinger i Norge (tabell 16). De eldre stod for 1/4 av alle voksne nordmenns betalte overnattinger i Norge denne sommeren (se kap 2). Personer 60-66 år stod for 12 prosent eller vel 500 000 netter, personer 67-74 år stod for 11 prosent eller nesten 500 000 netter og personer 75-79 år stod for 3 prosent eller vel 100 000 netter.

Tabell 16. Betalte overnattinger i Norge og i utlandet blant eldre på ferietur om sommeren. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent/netter. 1986

Betalte overnattinger	Alder. År		
	60-66	67-74	75-79
Andel personer som var på sommerferie. Prosent.....	59	52	39
Andel personer som benyttet betalte overnattingstilbud. Prosent.....	32	30	19
Betalte overnattinger i Norge			
Andel av alle betalte overnattinger som foregikk i Norge. Prosent....	58	61	61
Gjennomsnittlig antall pr person. Netter.....	1,6	1,6	0,8
Gjennomsnittlig antall pr reisende. Netter.....	2,7	3,2	2,1
Totalt antall. Oppblåste tall....	502 130	485 770	111 050
Betalte overnattinger i utlandet			
Andel av alle betalte overnattinger som foregikk i utlandet. Prosent..	42	39	39
Gjennomsnittlig antall pr person. Netter.....	1,2	1,0	0,5
Gjennomsnittlig antall pr reisende. Netter.....	2,0	2,0	1,4
Totalt antall. Oppblåste tall....	360 800	308 390	71 912
Tallet på personer som svarte....	293	256	125

Tabell 17. Betalte overnattinger blant eldre på sommerferie i Norge etter overnattingsform. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent. 1986

Overnattingsform	Alder. År		
	60-66	67-74	75-79
I alt.....	100	100	100
Hotell, pensjonat, kro o l.....	38	32	58
Caminghytte, campingvogn, telt.	44	47	18
Offentlig båt, ferge.....	2	3	-
Leid hytte.....	14	16	21
Annet.....	3	3	3
Antall oppgitte betalte overnattinger i Norge.....	469	419	105

Når de eldste ferierer i Norge sommerstid, velger de imidlertid andre og dyrere betalte overnattingsformer enn yngre eldre. En langt større andel av 75-79-åringenes betalte overnattinger i hjemlandet sommeren 1986 foregikk på hotell eller lignende og en langt lavere andel i campinghytter eller campingvogn (tabell 17). Dette kan tyde på at de eldste legger større vekt på komfort enn yngre eldre, og avspeiler dessuten at de oftere benytter ferdig arrangerte turtilbud.

Tabell 18. Bruk av serveringssteder i Norge og i utlandet blant eldre på sommerferie. Tall for ulike aldersgrupper. Prosent/måltider. 1986

Måltider på serveringssted	Alder. År		
	60-66	67-74	75-79
Andel personer som var på sommerferie. Prosent.....	59	52	39
Andel personer som kjøpte minst ett måltid på serveringssted. Prosent.....	43	37	26
Andel av alle måltider på serveringssted som inngikk i full pensjon.....	45	46	77
Måltider på serveringssted i Norge			
Andel av alle måltider på serveringssted som ble kjøpt på serveringssted i Norge. Prosent.....	55	58	64
Gjennomsnittlig antall pr person. Måltider.....	3,1	2,5	2,0
Gjennomsnittlig antall pr reisende. Måltider.....	5,3	4,9	5,0
Totalt antall. Oppblåste tall.	980 700	750 100	258 050
Måltider på serveringssted i utlandet			
Andel av alle måltider på serveringssted som ble kjøpt på serveringssted i utlandet. Prosent.....	45	42	36
Gjennomsnittlig antall pr person. Måltider.....	2,5	1,9	1,1
Gjennomsnittlig antall pr reisende. Måltider.....	4,2	3,6	2,9
Totalt antall. Oppblåste tall.	790 130	550 700	148 050
Tallet på personer som svarte.	293	256	125

De eldste kjøpte i gjennomsnitt 3,1 måltider på serveringssted på ferietur sommeren 1986 (2,0 i Norge og 1,1 i utlandet), mens eldre under pensjonsalder i gjennomsnitt kjøpte 5,6 måltider på serveringssted (3,1 i Norge og 2,5 i utlandet) (tabell 18). Denne forskjellen skyldes først og fremst at det andelsvis var færre reisende i den eldste aldersgruppen, ikke at reisende i alderen 75-79 år gjorde mindre bruk av serveringsbedrifter enn reisende i alderen 60-66 år. 75-79-åringene på ferie sommeren 1986 kjøpte i gjennomsnitt like mange måltider i Norge som yngre eldre, om lag 5,0. Derimot kjøpte de i gjennomsnitt færre måltider i utlandet enn yngre eldre.

Vel 1/4 av alle måltider som ble kjøpt i Norge av voksne nordmenn sommeren 1986, ble kjøpt av eldre (se forrige kap.). Personer 60-66 år stod for 14 prosent eller nesten 1 million måltider i Norge, personer 67-74 år stod for 10 prosent eller om lag 3/4 million måltider i Norge, og personer 75-79 år stod for 4 prosent eller om lag 1/4 million måltider i Norge.

Den eldste aldersgruppen skiller seg fra yngre eldre ved at de fleste av måltidene på serveringssted kjøpes i forbindelse med innkvartering med full pensjon. Dette illustrerer igjen at de eldste i større grad enn yngre eldre foretrekker ferdige opplegg og høy komfort når de reiser. Sommeren 1986 ble 77 prosent av alle 75-79-åringers måltider på serveringssted på ferietur inntatt i forbindelse med fullpensjons innkvartering. Yngre eldre på sommerferie inntok under halvparten av måltidene på serveringssted i forbindelse med innkvartering med full pensjon (tabell 18).

3.6 OPPSUMMERING

Det var store forskjeller i reisemønster mellom den eldste aldersgruppen og yngre eldre i 1985/86. På noen områder hadde personer 60-66 år mer til felles med befolkningen forøvrig enn med folk over pensjonsalderen, på andre områder skilte de seg klart fra yngre og middelaldrende. Forskjellene mellom eldre i ulike aldersgrupper kan dels tolkes som livsløpsmessige utviklingstrekk i den forstand at spesielle trekk ved det å bli eldre endrer betingelsene for valg av ferieform og reisemengde. Vi ser også tendenser til sterkere seleksjonsmekanismer med alderen i den forstand at de som reiser på ferie i større grad skiller seg ut som spesielt ressurssterke grupper i de eldste enn i de yngre aldersgruppene.

Rammer rundt reisevirksomheten

De eldste hadde mer fritid, men mindre fritidsressurser enn yngre eldre i 1986. Relativt færre var yrkesaktive, men relativt flere manglet tilgang til personbil og fritidshus og relativt flere hadde nedsatt førerlighet.

Reisevirksomhetens omfang

De eldste skilte seg ut som en gruppe med store innbyrdes forskjeller i omfanget av reisevirksomheten. Mens forholdsvis mange ikke reiste, reiste de øvrige svært mye. I 1985/86 var bare halvparten av personene 75-79 år på ferie. Blant 60-66-åringene var andelen 68 prosent. Antall ferieturdager pr reisende var imidlertid høyere blant de eldste enn blant eldre under pensjonsalderen.

Kortvarige overnattingsturer utgjorde en mindre andel av alle reiser blant personer 75-79 år enn blant yngre eldre i 1985/86.

I 1985/86 var 4 av 10 personer 75-79 år verken på ferie- eller korttur. Blant eldre under pensjonsalder gjaldt dette bare 2 av 10. Manglende miljøbytte var altså først og fremst et problem blant de eldste.

Reisemål

Bare 1 av 5 personer 75-79 år reiste utenlands i 1985/86, mens 1 av 3 personer 60-66 år var på utenlandsreise. Eldre i alle aldre la om lag 1 av 5 reisedager til utlandet dette året.

Reisetidspunkt

De eldste konsentrerte feriereisene sine noe mindre om sommerseongen i 1985/86 enn yngre eldre. Personer 75-79 år la 54 prosent av ferieturdagene til sommermånedene dette året, mens personer 60-74 år la omtrent 2 av 3 ferieturdager til sommeren.

Feriemønsteret i sommersesongen

Den eldste aldersgruppen foretrekker i større grad enn yngre eldre ferdig opplagte feriereiser og høy grad av komfort når de er på tur. Sommeren 1986 var pakketurer mer vanlig blant 75-79-åringene på ferie enn blant yngre eldre på ferie.

Personer 75-79 år på sommerferie brukte nesten like ofte betalte overnattingstilbud som yngre eldre på sommerferie, og de la omtrent like stor andel av alle betalte overnattinger sommerstid til Norge. Men når de eldste ferierte i Norge sommerstid, valgte de dyrere betalte overnattinger enn yngre eldre. Sommeren 1986 la 75-79-åringene over halvparten av alle betalte overnattinger på ferie i Norge til hotell eller lignende. Blant yngre eldre foregikk bare 1/3 av alle kommersielle overnattinger i Norge denne sommeren på hotell.

75-79-åringene på ferie sommeren 1986 kjøpte i gjennomsnitt like mange måltider på serveringssted i Norge som yngre eldre. Derimot kjøpte de i gjennomsnitt færre måltider på serveringssted i utlandet. 75-79-åringene skilte seg fra yngre eldre ved at de fleste av deres måltider på serveringssted denne sommeren, 77 prosent, ble inntatt i forbindelse med overnatting med full pensjon.

4 HVILKE FORHOLD HAR BETYDNING FOR OMFANGET AV ELDRES REISEVIRKSOMHET?

Når det regnes som en velferdspolitisk målsetting at alle skal ha mulighet til å reise bort noen dager i året, er det viktig å vite hvilke forhold som har betydning for hvor mye eldre reiser.

Vi kan tenke oss en rekke forhold som virker inn på reisevirksomhetens omfang. Her skal vi se på to hovedgrupper av kjennemerker, ressurser og forhold som angår livssituasjonen forøvrig. Inntekt, førlighet, tilgang til bil og tilgang til fritidshus regnes som ressurser i denne sammenheng. Av trekk ved livssituasjonen ellers ser vi på alder, kjønn, ekteskapelig status, bostedsstrøk, utdanningsnivå og yrkesaktivitet. Først viser vi hvordan reisemengden varierer med ett kjennemerke om gangen. Deretter ser vi flere kjennemerker i sammenheng gjennom en regresjonsmodell.

Som mål på omfanget av reisevirksomheten bruker vi samlet antall reisedager over året. Dette er altså summen av antall dager på ferietur og antall dager på korttur i 1985/86 (se kap 2).

4.1 ELDRES REISEVIRKSOMHET I LYS AV RESSURSER OG LIVSSITUASJON

Ettersom tilgang til bil og fritidshus øker mulighetene for valg av ferieform, antar vi at eldre med tilgang til bil reiser mer enn eldre uten bil, og at eldre med tilgang til fritidshus reiser mer enn eldre uten fritidshus. Videre antar vi at eldre med høy husholdningsinntekt reiser mer enn eldre med lav husholdningsinntekt da god økonomi gir rom for mer langvarige reiser. Nedsatt førlighet reduserer fleksibiliteten i reiselivssammenheng, og vi antar derfor at eldre med normal førlighet reiser mer enn eldre med nedsatt førlighet.

Som ventet, samvarierer antall reisedager med alle de ressurser som er nevnt ovenfor (tabell 19). Gjennomsnittlig antall reisedager i 1985/86 var atskillig lavere blant eldre uten bil enn blant eldre med bil, blant eldre uten tilgang til fritidshus enn blant eldre med tilgang til fritidshus, blant eldre med lav enn blant eldre med høy inntekt og blant eldre med nedsatt enn blant eldre med normal førlighet.

Flere trekk ved livssituasjonen ellers kan tenkes å ha betydning for ønsker og muligheter for å reise. De foregående kapitler har vist at gjennomsnittlig antall reisedager avtar med alderen. Videre antar vi at enslige eldre reiser mindre enn gifte eldre ettersom enslige kan ha vanskeligere for å finne reisefølge. Vi venter dessuten at eldre menn reiser mer enn eldre kvinner da de gjerne har bedre økonomi. Antall reisedager kan også ha sammenheng med tilknytning til yrkeslivet. På den ene side kan vi tenke oss at ikke-yrkesaktive eldre reiser mer enn yrkesaktive eldre ettersom de har større frihet til å disponere tiden. På den annen side kan vi tenke oss at yrkesaktive reiser mest ettersom de gjerne har bedre helse og økonomi og lavere alder enn eldre uten arbeid. I tillegg til alder, ekteskapelig status, kjønn og yrkesaktivitet antar vi at utdanningsnivå har betydning for reisevirksomheten da høy utdanning gjerne innebærer

språkkunnskaper og reiseerfaring. Endelig antar vi at eldre i tettbygde strøk reiser mer enn eldre i spredtbygde områder ettersom tilgangen til reisebyråer og offentlig kommunikasjon er bedre, mens tilgangen til rekreasjonsområder er dårligere, i tettbygde enn i spredtbygde strøk.

Tabell 19. Samlet antall reisedager i gjennomsnitt blant eldre. Tall for tilgang til personbil/til fritidshus/husholdningsinntekt/førlighet/alder/ekteskapelig status/kjønn/yrkesaktivitet/utdanningsnivå/bostedsstrøk. 1985/86

		Samlet antall reisedager i gjennomsnitt
Alle personer 60-79 år		23,8
Tilgang til personbil	Eier eller disponerer.....	29,2
	Verken eier eller disponerer....	15,0
Tilgang til fritidshus	Eier.....	39,0
	Disponerer.....	29,1
	Verken eier eller disponerer....	14,1
Husholdningsinntekt	300 000 kr eller mer.....	45,2
	160 000 - 299 000 kr	32,8
	80 000 - 159 000 kr.....	24,0
	Under 80 000 kr.....	14,9
Førlighet	Normal.....	26,3
	Noe nedsatt.....	19,9
	Svært nedsatt.....	14,6
Alder	60-66 år.....	26,1
	67-74 år.....	24,1
	75-79 år.....	17,5
Ekteskapelig status	Gift/samboende.....	25,4
	Andre.....	20,4
Kjønn	Menn.....	26,8
	Kvinner.....	21,3
Yrkesaktivitet	Yrkesaktive.....	28,6
	Ikke yrkesaktive.....	22,0
Utdanningsnivå	Ungdomsskolenivå.....	44,1
	Gymnasnivå.....	29,0
	Universitets-/høyskolenivå.....	16,2
Bostedsstrøk	Tettbygde strøk med	
	100 000 innbyggere eller flere..	41,8
	20 000 - 99 999 innbyggere.....	26,0
	2 000 - 19 999 innbyggere.....	26,4
	200 - 1 999 innbyggere.....	21,3
Spredtbygde strøk.....	9,8	

Antall reisedager blant eldre samvarierer som ventet med alle disse trekk ved livssituasjonen. Den eldste aldersgruppen hadde i gjennomsnitt færre reisedager i 1985/86 enn yngre eldre, enslige hadde i gjennomsnitt færre reisedager enn gifte eller samboende, kvinner hadde i gjennomsnitt færre reisedager enn menn, ikke-yrkesaktive hadde i gjennomsnitt færre reisedager enn yrkesaktive, eldre med lav utdanning hadde i gjennomsnitt færre reisedager enn eldre med høy utdanning og eldre i spredtbygde områder hadde i gjennomsnitt færre reisedager enn eldre i tettbygde strøk (tabell 19).

4.2 REGRESJONSANALYSE AV ANTALL REISEDAGER BLANT ELDRE

Vi har sett hvordan omfanget av reisevirksomheten varierer mellom ulike grupper av eldre. Men vi har bare sett antall reisedager i sammenheng med ett kjennemerke om gangen. Slike bivariate sammenhenger er vanskelige å tolke ettersom forskjellene mellom ulike grupper kan skyldes underliggende sammenhenger som ikke kommer til syne i tabell 19. Selv om vi f eks har påvist en samvariasjon mellom grad av førlighet og gjennomsnittlig antall reisedager, er det ikke gitt at det faktisk er førlighetsgraden som bestemmer antall reisedager. Det kan tenkes at eldre med normal førlighet skiller seg systematisk fra eldre med nedsatt førlighet på flere måter og at det er disse andre forskjellene som har betydning for reisemønsteret. Eksempelvis kan det tenkes at eldre med normal førlighet oftere har tilgang til bil og fritidshus, har høyere inntekt og lavere alder enn eldre med nedsatt førlighet. Likedan kan det tenkes at forskjellen i antall reisedager mellom menn og kvinner egentlig skyldes at menn gjennomgående har høyere inntekt og utdanning.

Regresjonsanalyse er en hyppig anvendt teknikk for å se flere forklaringsvariable i sammenheng. Vi skal studere variasjonen i antall reisedager ved hjelp av en regresjonsmodell. I beregningene har vi tatt med de kjennemerker som inngår i tabell 19. De estimerte regresjonskoeffisientene vises i tabell 20. En mer formell beskrivelse av regresjonsberegningene finnes i vedlegg 2. Der finnes også en nærmere beskrivelse av de variable som inngår i modellen.

Når samtlige forklaringsvariable ble trukket inn samtidig, viste det seg at verken husholdningsinntekt, førlighetsgrad, alder, kjønn eller tilknytning til yrkeslivet hadde noen signifikant sammenheng med antall reisedager (signifikansnivå på 0,05).

Alderen har altså ingen vesentlig betydning for reisevirksomhetens omfang når andre forhold holdes konstant. Dette innebærer at blant personer 60-79 år med samme tilgang til fritidshus og bil, samme utdanningsnivå, husholdningsinntekt, førlighetsgrad, kjønn, ekteskapelig status, bostedsstrøk og samme tilknytning til yrkeslivet har ikke alderen noen betydning for antall reisedager. Økende alder fører altså ikke i seg selv til at folk reiser mindre. Det er det at den eldste aldersgruppen skiller seg systematisk fra yngre eldre på bestemte områder som reduserer reisevirksomheten.

Tabell 20. Estimerte regresjonskoeffisienter for sammenhengen mellom samlet antall reisedager og ulike bakgrunnskjennermerker. Dager. 1985/86

Personbil	Eier eller disponerer.....	7,78*
Fritidshus	Eier.....	15,98*
	Disponerer, men eier ikke..	9,75*
Utdanning	Universitets-/høyskolenivå.	9,63*
	Gymnasnivå.....	3,94
Førlighet	Normal.....	3,59
Yrkesaktivitet	Ja.....	-5,48
Kjønn	Mann.....	1,44
Ekteskapelig status	Gift/samboende.....	-5,46*
Alder.....		-0,17
Bostedsstrøk.....		4,93*
Husholdningsinntekt.....		0,00

* = signifikant på 0,05-nivå

Mer overraskende er det kanskje at antall reisedager ikke varierer med førlighetsgrad når andre kjennemerker tas i betraktning. Det er altså ikke bevegelseshemmingen i seg selv som reduserer reisevirksomheten, men det at eldre med nedsatt førlighet skiller seg systematisk fra eldre med normal førlighet på andre områder.

Likeledes er det overraskende at husholdningsinntektens størrelse ikke har noen selvstendig betydning for omfanget av reisevirksomheten.

Flere av kjennemerkene er kategoriske variable og har få verdier. For hvert av disse kjennemerkene må vi velge en kategori som utgangspunkt for tolkning av resultatene. Tilknytning til yrkeslivet har bare to verdier og referansegruppen er her eldre uten yrkeslivstilknytning. Sammenhengen mellom tilknytning til yrkeslivet og antall reisedager er nesten signifikant (F-verdi = -1,88). Den skifter retning i forhold til hva som ble påvist i tabell 19. Når andre kjennemerker tas i betraktning, har eldre uten tilknytning til yrkeslivet i gjennomsnitt 5,5 reisedager mer pr år enn yrkesaktive eldre.

Tabell 20 viser at tilgangen til bil og fritidshus har stor betydning for antall reisedager. Eldre med personbil hadde i gjennomsnitt 7,7 reisedager mer i 1985/86 enn eldre uten personbil. Dette er gjennomsnittsverdier når andre kjennemerker i tabell 20 holdes konstant. Når det gjelder tilgang til

fritidshus har vi valgt personer som verken eide eller disponerte fritidsbolig som sammenligningsgrunnlag. I forhold til denne gruppen hadde eldre som eide fritidshus 16,0 reisedager mer i 1985/86, og eldre som hadde tilgang til fritidsbolig uten å eie den, hadde 9,8 reisedager mer. I og med at begge kategoriene har en felles referansegruppe, kan vi også foreta sammenligninger mellom eldre som eide og eldre som bare hadde tilgang til fritidsbolig. Eldre som eide fritidsbolig hadde i gjennomsnitt 6,2 reisedager mer i 1985/86 enn eldre som bare disponerte fritidsbolig når andre kjennemerker tas i betraktning.

Også utdanningsnivået hadde stor betydning for omfanget av eldres reisevirksomhet i 1985/86. Her bruker vi eldre med utdanning på ungdomsskolenivå som sammenligningsgrunnlag. Når andre kjennemerker holdes konstant, er det ingen signifikant forskjell i antall reisedager mellom eldre med utdanning på gymnasnivå og eldre med utdanning på ungdomsskolenivå. Utdanning på universitets- eller høyskolenivå hadde derimot stor betydning. Eldre med slik utdanning hadde i gjennomsnitt 9,6 reisedager mer enn eldre med utdanning på ungdomsskolenivå og 5,7 reisedager mer enn eldre med utdanning på gymnasnivå.

Videre hadde ekteskapelig status betydning for antall reisedager blant eldre i 1985/86, men sammenhengen endret retning når andre kjennemerker ble tatt i betraktning. Blant eldre med samme verdier på alle andre kjennemerker, hadde enslige i gjennomsnitt 5,5 reisedager mer enn gifte i 1985/86.

Også type bostedsstrøk er viktig for reiseaktiviteten blant eldre. I 1985/86 reiste eldre i tettbygde strøk atskillig mer enn eldre i spredtbygde områder, og antall reisedager økte med urbaniseringsgraden. Eldre i de største tettstedene (100 000 innbyggere eller mer) hadde i gjennomsnitt 20 reisedager mer enn eldre i spredtbygde områder når andre kjennemerker ble holdt konstant.

Analysen viser altså at antall reisedager blant eldre i 1985/86 steg med økt urbaniseringsgrad, økt utdanningsnivå og økt tilgang til fritidshus og bil, og at enslige reiste mer enn gifte og samboende når andre kjennemerker ble tatt i betraktning. Alder, kjønn, tilknytning til yrkeslivet, husholdningsinntekt og førlighetsgrad hadde derimot ingen signifikant innvirkning på omfanget av reisevirksomheten blant eldre i 1985/86 når andre kjennemerker ble holdt konstant.

5 ENDRINGER I ELDRES REISEMØNSTER. ELDRE I 1974 OG ELDRE I 1986

I dette kapitlet skal vi se reisemønsteret blant eldre i 1986 i forhold til reisemønsteret blant eldre i midten av 1970-åra. Vi ser altså på to generasjoner av eldre.

Flere forhold gjør det rimelig å forvente et annet reisemønster blant eldre i 1986 enn blant eldre 12 år tidligere. Reiselivstilbudet var langt mer variert på 1980- enn på 1970-tallet. Transport- og overnattingstilbud var bedre utviklet. Det samme gjaldt tilbudet av pakkereiser. I 1976 fikk arbeidstakere over 60 år en 5. ferieuke. Yrkesaktive eldre i 1986 hadde altså mer tid til å reise enn yrkesaktive eldre i 1974. Andelen yrkesaktive var omtrent uendret. 38 prosent av personer 60-74 år i 1974 var yrkesaktive. I 1986 gjaldt dette 32 prosent i tilsvarende aldersgruppe. Eldre i 1986 hadde større tilgang til ferieressurser som bil og fritidshus enn eldre i midten av 1970-åra. 45 prosent av 60-74-åringene i 1986 hadde tilgang til fritidshus og 67 prosent hadde tilgang til bil. Blant 60-74-åringene i 1974 hadde 36 prosent tilgang til fritidshus og 35 prosent tilgang til bil.

De to generasjonene av eldre hadde ulik størrelse. I 1974 var det 554 528 personer 60-74 år i befolkningen. I 1986 var det 610 492 nordmenn i denne aldersgruppen (tabell 24).

For å studere reisemønsteret i disse to eldregenerasjonene, gjør vi bruk av ferieundersøkelsene fra 1974 og 1986. I 1974 var øvre aldersgrense i utvalget 74 år, og vi ser derfor personer 60-74 år i 1986 i forhold til personer 60-74 år 12 år tidligere. I 1974 registrerte man bare opplysninger om ferieturer, ikke om kortturer. I det følgende ser vi derfor bare på feriemønsteret.

5.1 OMFANGET AV REISEVIRKSOMHETEN

Flere eldre på ferie, men mindre reising pr reisende

I gjennomsnitt reiste eldre i 1985/86 omtrent like mye på ferie som eldre i 1973/74, om lag 16,5 dager. Men disse gjennomsnittstallene dekker over ulike reisemønstre. Feriereiser ble noe vanligere blant eldre i 12-års-perioden, men reiseaktiviteten pr reisende gikk noe ned. I 1973/74 hadde reisende eldre i gjennomsnitt 28,4 ferieturdager. I 1985/86 hadde reisende eldre i gjennomsnitt på 25,4 ferieturdager (tabell 21). Det ser ut til at eldre i 1985/86 foretok færre, men mer langvarige feriereiser enn eldre 12 år tidligere. I 1985/86 varte hver av de eldres ferieturer i gjennomsnitt 11,8 dager. I 1973/74 varte hver ferietur blant de eldre i gjennomsnitt 8,2 dager. Muligens reiste eldre i 1980-åra mer på kortvarige turer enn eldre i 1970-åra. Dessverre har vi ikke data som kan belyse dette.

På noen områder skilte eldre seg mindre fra befolkningen forøvrig i 1985/86 enn 12 år tidligere. På andre områder var forskjellene uendret. Når det gjelder omfanget av reisevirksomheten skilte eldre i 1986 seg fra befolkningen forøvrig

omtrent på samme måte som eldre skilte seg fra yngre deler av befolkningen i 1974. Både i 1985/86 og i 1973/74 var andelen eldre på ferietur omtrent 20 prosentpoeng lavere enn andelen på ferietur i befolkningen ellers. Ved begge tidspunkt hadde reisende eldre i gjennomsnitt flere ferieturdager enn reisende i befolkningen ellers, men på dette området var forskjellen mellom eldre og yngre noe større i 1973/74 enn i 1985/86. Både i 1973/74 og i 1985/86 foretok de eldre i gjennomsnitt noe mer langvarige feriereiser enn befolkningen forøvrig. Denne forskjellen var omtrent uendret i 12-års-perioden.

Tabell 21. Antall dager på ferietur pr person, andel som var på ferietur, antall dager på ferietur pr reisende og gjennomsnittlig varighet av hver ferietur. Tall for personer 16-59 år og 60-74 år. Dager/prosent. 1973/74 og 1985/86

	1973/74		1985/86	
	Alder. År		Alder. År	
	16-59	60-74	16-59	60-74
Feriereising				
Antall dager på ferietur pr person. Dager....	17,5	16,6	17,7	16,4
Andel på ferietur. Prosent.....	78	58	82	64
Antall dager på ferietur pr reisende. Dager..	22,4	28,4	21,6	25,4
Gjennomsnittlig varighet av hver ferietur. Dager.	6,9	8,2	10,3	11,8
Tallet på personer som svarte.....	1 725	484	2 220	549

5.2 REISEMÅL

Mer utenlandsferie, mindre ferie i Norge

Eldre i 1980-åra hadde andre reisemål enn 1970-åras eldre. I likhet med befolkningen forøvrig reiste de langt mer utenlands. I 1985/86 var eldre på utenlandsferie 4,2 dager i gjennomsnitt. Dette var en økning på 1,4 dager i forhold til eldre 12 år tidligere. I 1973/74 reiste bare 1 av 10 eldre utenlands på ferie, og bare 17 prosent av alle eldres ferieturdager gikk til utlandet. I 1985/86 reiste om lag 3 av 10 eldre på utenlandsferie, og 26 prosent av alle eldres ferieturdager ble lagt til utlandet (tabell 22).

Utenlandsreisene økte i alle aldersgrupper, men økningen var

mindre blant eldre enn i befolkningen forøvrig. Mens eldre midt på 1980-tallet i gjennomsnitt hadde 1,4 ferieturdager mer i utlandet enn eldre 12 år tidligere, hadde 16-59-åringene i 1985/86 gjennomsnittlig 4,1 utenlandsdager mer enn tilsvarende aldergruppe midt på 1970-tallet.

Tabell 22. Antall dager på ferietur i utlandet pr person, andel som var på ferietur i utlandet og andel ferieturdager som gikk til utlandet. Tall for personer 60-74 år. Dager/prosent. 1973/74 og 1985/86

	1973/74	1985/86
	Alder. År	Alder. År
Feriereising i utlandet	60-74	60-74
Antall dager på ferietur i utlandet pr person. Dager.....	2,8	4,2
Andel på ferietur i utlandet. Prosent.....	10	28
Andel ferieturdager som gikk til utlandet. Prosent.....	17	26
Tallet på personer som svarte...	484	549

Tabell 23. Andel av alle voksnes ferieturdager i Norge og i utlandet som ble foretatt av eldre 60-74 år. Prosent. 1973/74 og 1985/86

	1973/74	1985/86
Eldres andel av		
alle ferieturdager.....	21	19
ferieturdager i Norge.....	21	22
ferieturdager i utlandet....	22	13
personer i utvalget.....	22	20

Når det gjelder omfanget av utenlandsreisningen var det altså større forskjell mellom eldre og befolkningen forøvrig i 1985/86 enn 12 år tidligere. I 1973/74 stod de eldre for 22 prosent av alle voksnes ferieturdager i utlandet. Dette tilsvarer deres andel av befolkningen og illustrerer igjen at utenlandsreiser var like vanlig blant eldre som i befolkningen ellers på denne tiden (tabell 23). I 1985/86 stod de eldre for en uforholdsmessig liten del av utenlandsdagene, bare 13 prosent. De utgjorde om lag 20 prosent av befolkningen. Utenlandsreiser var altså mindre vanlig blant eldre enn i befolkningen ellers på midten av 1980-tallet.

Oppblåste tall viser at 60-74-åringene i 1985/86 hadde nesten 800 000 flere ferieturdager enn de eldre 12 år tidligere. Denne økningen på 8 prosent tilsvarte omtrent befolkningsøkningen på 10 prosent i perioden (tabell 24). Økningen i antall utenlandsdager var derimot langt sterkere enn økningen i antall eldre. I 1985/86 hadde eldre over 1 million flere utenlandsdager enn eldre 12 år tidligere. Dette var en økning på 66 prosent og illustrerer endringen i reisemål. Antall reisedager i Norge ble redusert med 3 prosent eller om lag 1/4 million dager, noe som tydelig viser Norges svekkede stilling som reisemål blant eldre.

Tabell 24. Antall ferieturdager i Norge og i utlandet, antall personer i befolkningen og endringstall. Tall for eldre, 60-74 år. Dager/personer/prosent, oppblåste tall. 1973/74 og 1985/86

	1973/74	1985/86	Endring	
			Dager	Prosent
Antall ferieturdager i alt blant personer 60-74 år.....	9 216 200	9 991 400	+ 775 200	+ 8
Antall ferieturdager i Norge blant personer 60-74 år.	7 674 000	7 433 800	- 240 200	- 3
Antall ferieturdager i utlandet blant personer 60-74 år..	1 542 100	2 557 600	+1 015 500	+66
Antall personer 60-74 år i befolkningen.....	554 528	610 492	+ 55 964	+10

5.3 REISETIDSPUNKT

Små endringer i sesongmønsteret

Som tidligere nevnt, har reiselivsnæringen i 1970- og 1980-åra forsøkt å spre folks reiseaktivitet over året ved hjelp av tilbudspriser utenom tradisjonelle ferieseonger. Ettersom eldre står forholdsvis fritt i valg av reisetidspunkt, kunne vi vente at de har endret sitt feriemønster ved å legge en større andel av reisene utenom påsken og sommeren.

Ser vi på andelen eldre på ferietur i ulike sesonger, finner vi imidlertid små endringer i sesongmønsteret. Både høst, jul, vinter, påske/vår og sommer reiste relativt sett omtrent like mange eldre på ferietur i 1985/86 som 12 år tidligere (tabell 25).

Tabell 25. Andel eldre, 60-74 år, på ferietur i ulike sesonger.
Prosent. 1973/74 og 1985/86

Sesong	1973/74	1985/86
Alle sesonger.....	58	64
Høst.....	16	19
Jul.....	6	7
Vinter.....	8	10
Påske/vår.....	18	17
Sommer.....	51	55
Tallet på personer som svarte....	484	549

Også den sesongmessige fordeling av eldres ferieturdager er lite endret. Reisedagene fordelte seg på ulike sesonger på omtrent samme måte i 1985/86 som 12 år tidligere. Ved begge tidspunkt var reiseaktiviteten sterkt konsentrert om sommersesongen. Både i 1985/86 og i 1973/74 foregikk vel 60 prosent av all feriereising blant eldre i sommermånedene (tabell 26). Når det gjelder den sesongmessige fordeling av ferieturdagene skilte eldre seg fra befolkningen ellers omtrent på samme måte i 1985/86 som i 1973/74.

Tabell 26. Ferieturdager i Norge og i utlandet etter sesong.
Tall for eldre, 60-74 år. Prosent. 1973/74 og 1985/86

Sesong	Alle ferieturdager		I utlandet		I Norge	
	1973/ 74	1985/ 86	1973/ 74	1985/ 86	1973/ 74	1985/ 86
Alle sesonger.....	100	100	100	100	100	100
Høst.....	11	13	16	30	9	7
Jul.....	5	4	5	4	5	4
Vinter.....	11	8	35	17	6	5
Påske/vår.....	12	11	9	7	12	12
Sommer.....	62	64	35	41	67	71
Anatll oppgitte ferieturdager.....	8 044	8 987	1 346	2 318	6 698	6 669

Ser vi utenlandsreisene separat, finner vi imidlertid sesongmessige endringer. Eldre i 1985/86 la en langt større andel av ferieturdagene i utlandet til høsten og en lavere andel til vinteren enn eldre i 1973/74 (tabell 26). I 1985/86 foregikk 30 prosent av alle eldres ferieturdager utenlands om høsten. 12 år tidligere var andelen bare 16 prosent.

Når det gjelder feriereiser i Norge, fant det ikke sted vesentlige endringer i sesongmønsteret blant eldre. Konsentrasjonen om sommeren ble muligens noe forsterket. Dette skyldes ikke at eldre ferierte mer i Norge sommeren 1986 enn sommeren 1974, men at de ferierte mindre i Norge utenom sommermånedene. Dermed kom reisedagene i sommersesongen til å utgjøre en større andel av alle reisedager i Norge i 1985/86 enn 12 år tidligere. Eldres feriereiser i Norge skjer altså i all hovedsak sommerstid. Det ser ikke ut til at eldre utgjør noe stort marked for norsk reiselivsnæring utenom tradisjonelle ferievesonger.

5.4 NÆRMERE OM SOMMERFERIEN

Sommerferiene mer opplevelsespreget

Ettersom nesten 2/3 av eldres feriereiser foregår sommerstid, skal vi se nærmere på endringer sommerferiemønsteret. Vi ser bare på den mest langvarige ferieturen.

Eldre har etterhvert fått et mer opplevelsesorientert feriemønster i sommersesongen og benytter i større grad mange av reiselivsnæringens tjenester. Slekts- og venneferie var mindre vanlig blant eldre på sommerferie i 1985/86 enn blant eldre på sommerferie 12 år tidligere, mens campingferier og pakketurer ble mer vanlig (tabell 27). Andelen eldre som dro utenlands på lengste ferietur sommerstid økte fra 11 prosent av de reisende i 1973/74 til 22 prosent i 1985/86.

Tabell 27. Eldre, 60-74 år, på sommerferie etter ferietype på lengste sommerferietur. Prosent. 1974 og 1986

Ferietype	1974	1986
I alt.....	100	100
Hyttetur i alt.....	31	31
I Norge.....	31	29
I utlandet.....	-	2
Ferie hos slekt eller venner i alt...	47	36
I Norge.....	43	31
I utlandet.....	4	5
Campingferie i alt.....	5	10
I Norge.....	4	7
I utlandet.....	1	3
Pakketur i alt.....	4	13
I Norge.....	0	5
I utlandet.....	4	8
Annen ferietur i alt.....	13	11
I Norge.....	11	7
I utlandet.....	2	4
Tallet på personer som svarte.....	247	296

Transportmønsteret blant eldre på sommerferie er endret i retning av mer bilbruk og mindre bruk av offentlige kommunikasjonsmidler. Dette gjenspeiler at relativt sett flere eldre hadde tilgang til bil i midten av 1980-åra enn 12 år tidligere. 51 prosent av de eldre på sommerferie i 1974 brukte personbil som viktigste transportmiddel på lengste ferietur. I 1986 gjaldt dette 63 prosent. Personbilen gir større fleksibilitet og gjør det lettere å dra på rundtur. I 1974 la 18 prosent av de eldre reisende sommerstid opp lengste ferietur som en rundreise. Sommeren 1986 var 28 prosent av de reisende eldre på rundtur.

Av offentlige kommunikasjonsmidler er det særlig jernbanen som brukes mindre enn før av reisende eldre sommerstid. Buss, båt, ferge og fly var omtrent like vanlig blant eldre på ferie sommeren 1986 som blant eldre på sommerferie i 1974.

Tabell 28. Andel av eldre, 60-74 år, på sommerferie som deltok i ulike aktiviteter minst en gang på lengste sommerferietur. Tall for alle reisende og for reisende i Norge og i utlandet. Prosent. 1974 og 1986

Deltaking i ulike aktiviteter	1974	1985
Besøk på restaurant, dans eller andre fornøyer i alt.....	13	23
I Norge.....	8	13
I utlandet.....	5	10
Fisking i alt.....	30	27
I Norge.....	29	26
I utlandet.....	1	1
Båttur/seiltur i alt.....	32	30
I Norge.....	29	24
I utlandet.....	3	6
Besøk på museum eller andre severdigheter i alt.....	32	44
I Norge.....	24	30
I utlandet.....	8	14
Tur i skog, mark eller fjell i alt..	61	54
I Norge.....	55	47
I utlandet.....	6	7
Besøk av slekt eller venner på feriested i alt.....	48	52
I Norge.....	47	46
I utlandet.....	1	6
Besøk hos slekt eller venner i alt..	72	62
I Norge.....	66	52
I utlandet.....	6	10
Tallet på personer som svarte.....	247	296

Endringene i aktivitetsmønster blant eldre på sommerferie gjenspeiler på mange måter endringene i ferieformer og reisemål. Besøk hos slekt eller venner på lengste sommerferietur har blitt mindre vanlig. Det samme gjelder fotturer i skog, mark eller fjell. Derimot har kulturelle aktiviteter, uteliv og fornøyelser blitt vanligere. 13 prosent av de eldre på ferie sommeren 1974 var på restaurant, dans eller andre fornøyelser på lengste sommerferietur og 22 prosent besøkte muséer eller andre severdigheter. Sommeren 1986 gjaldt dette henholdsvis 23 og 44 prosent av de ferierende eldre (tabell 28). Økningen i uteliv og kulturelle aktiviteter er ikke bare et resultat av mer utenlandsreise. Denne type ferieaktiviteter økte også blant eldre som ferierte i Norge.

Utviklingen i eldres feriemønster i retning av mer utenlandsreiser, mer pakketurer og mer uteliv illustreres også av endringene i forbruksmønster. Særlig blant eldre i pensjonsalderen økte utgiftene til hoteller, restauranter og selskapsreiser sterkt fra midten av 1970-åra til midten av 1980-åra. Blant ektepar uten barn og med hovedinntektstaker 67 år og over økte denne type utgifter med 89 prosent i perioden, fra 1 051 kroner i 1974-76 til 1 985 kroner i 1983-85 (1985 kroner). Blant enslige 67 år og over var økningen på 22 prosent, og andre husholdninger med hovedinntektstaker 67 år og over hadde en økning på 59 prosent (tabell 29) (NOS B 674).

Tabell 29. Andel av samlede forbruksutgifter til hotell, restauranter og selskapsreiser, utgifter i 1985-kroner, og prosentvis økning i slike utgifter. Tall for ulike husholdningstyper. Prosent/kroner. 1974-76 og 1983-85

Utgifter til hotell, restauranter og selskapsreiser	1974-76	1983-85	Økning Prosent
Husholdninger med hovedinntektstaker 60-66 år			
Andel av samlede forbruksutgifter. Prosent.	3,7	4,7	27
1985-kroner.....	3 205	4 059	27
Husholdninger med hovedinntektstaker 67 år og over			
Andel av samlede forbruksutgifter. Prosent.	2,2	3,3	50
1985-kroner.....	1 216	1 934	59
Ektepar uten barn og hovedinntektstaker 67 år og over			
Andel av samlede forbruksutgifter. Prosent.	1,7	2,8	65
1985-kroner.....	1 051	1 985	89
Enslige 67 år og over			
Andel av samlede forbruksutgifter. Prosent.	3,2	3,5	9
1985-kroner.....	1 197	1 463	22

5.5. OPPSUMMERING

Rammer rundt reisevirksomheten

Feriemønsteret blant eldre i 1986 skilte seg på flere måter fra feriemønsteret blant eldre 12 år tidligere, samtidig som det hadde en del felles trekk. Utviklingen i samfunnslivet generelt og i reiselivet spesielt medførte at eldre i 1986 hadde andre rammer rundt sine reisevalg enn eldre 12 år tidligere. De møtte et mer velutviklet og differensiert reisetilbud enn eldre i 1974. Yrkesaktive eldre i 1986 hadde en ferieuke mer enn yrkesaktive eldre 12 år tidligere. Samtidig hadde eldre i 1986 bedre tilgang til fritidshus og atskillig bedre tilgang til bil enn eldre i 1974. Alle disse forhold kan bidra til å forklare hvorfor eldre på midten av 1980-tallet hadde andre reisevaner enn eldre i midten av 1970-åra. Forskjellene i feriemønster mellom de to generasjonene av eldre kan oppsummeres som følger:

Omfanget av reisevirksomheten

Eldre i 1986 var i gjennomsnitt like mange dager på ferietur som eldre i 1974. Relativt sett var noe flere eldre på ferietur i 1986 enn i 1974, men de reisende reiste i gjennomsnitt noe mindre.

Eldre i 1986 hadde nesten 800 000 flere ferieturdager enn eldre i 1974. Dette var en økning på 8 prosent og tilsvarte omtrent økningen i antall eldre i perioden på 10 prosent.

Reisemål

Valg av nye reisemål representerte en av de mest markerte endringer i eldres feriemønster i 12-års-perioden. Eldre i 1986 reiste mer utenlands enn eldre i 1974. Relativt sett var flere på utenlandsreise, og hver av de reisende hadde flere utenlandsdager. En større andel av alle eldres ferieturdager gikk utenlands i 1986 enn 12 år tidligere.

I 1985/86 hadde nordmenn i alderen 60-74 år om lag 1 million flere ferieturdager i utlandet enn eldre hadde i 1973/74. Dette var en økning på 66 prosent, mens antall eldre økte med bare 10 prosent i perioden.

Reisetidspunkt

Når det gjelder andelen eldre på ferie i ulike sesonger, var det små endringer i sesongmønsteret i den aktuelle 12-års-perioden. Også når det gjelder fordelingen av ferieturdagene over året, var det små sesongmessige endringer.

Men eldre i 1986 konsentrerte utenlandsreisene sine mer om høstsesongen og mindre om vintersesongen enn eldre på midten av 1970-tallet. Utenlandsreisene økte i alle sesonger utenom vinteren. Utenlandsdagene i vintersesongen utgjorde dermed en mindre andel av eldres utenlandsdager i 1985/86 enn i 1973/74.

Eldres ferieturdager i Norge hadde omtrent samme sesongmessige fordeling i 1985/86 som i 1973/74.

Sommerferien

Sommerferien blant eldre i 1985/86 var i sterkere grad preget av opplevelsesorienterte aktiviteter enn sommerferien blant eldre i 1973/74. Slechts- og venneferier var mindre vanlig, mens campingferier og pakketurer var vanligere. Eldre på ferie sommeren 1986 deltok oftere i kulturelle aktiviteter, uteliv og fornøyelser enn eldre på ferietur sommeren 1974. Besøk hos slekt og venner samt lengre fotturer var derimot mindre vanlig.

Bruk av personbil var mer utbredt blant ferierende eldre sommeren 1986 enn blant eldre på ferie 12 år tidligere. Bruk av jernbane ble mindre vanlig, mens bruken av andre offentlige transportmidler var omtrent uendret

6 REISEVANER OVER LIVSLØPET: FRA MIDDELALDRENDE TIL ELDRE

Det sies ofte at eldre er konservative i den forstand at de liker å bevege seg i vante mønstre. Dette skulle tilsi at eldre opprettholder reisevaner etablert tidligere i livet. Det er imidlertid mye som taler for at folk endrer visse sider ved reisemønsteret over livsløpet. F eks vil mindre tilknytning til yrkeslivet samt endret familie- og inntektssituasjon forandre rammene rundt ferieutfoldelsen etter hvert som folk blir eldre.

Her skal vi se hvordan de som var "eldre middelaldrende" i 1974 og "unge gamle" i 1986 forandret feriemønster over livsløpet. De som i 1986 var 60-74 år, var 48-62 år i 1974. I det følgende refererer vi til disse personene som en kohort.

Ferieundersøkelsene følger ikke samme personer fra undersøkelse til undersøkelse. Vi har derfor ikke paneldata og kan ikke studere endringer på individnivå. Men vi kan belyse endringer på aggregert nivå og antar da at de som deltar i undersøkelsen, er typiske for sine aldersgrupper. Størrelsen på alderskohorten ble redusert med nesten 104 000 personer i 12-års-perioden. I 1974 var det om lag 714 000 nordmenn i alderen 48-62 år. I 1986 var det om lag 610 000 nordmenn i alderen 60-74 år (tabell 32).

Vi kan tenke oss tre typer effekter som gjør seg gjeldende når det gjelder utviklingen i kohortens ferievaner: En livsløpseffekt, en generasjonseffekt og en periodeeffekt.

En livsløpseffekt skulle tilsi at kohortens reisemønster endres med økende alder fordi trekk ved selve aldringen vil føre til at folk endrer sine reisevaner.

En generasjonseffekt skulle tilsi stor stabilitet i feriemønsteret. Tanken er da at eldre vil beholde reisevaner fra tidligere livsfaser. Dette er i tråd med antakelsen om at eldre er konservative og opprettholder etablerte vaner.

En periodeeffekt skulle tilsi en endring av feriemønsteret i takt med utviklingen i reiselivet og samfunnslivet ellers. I den aktuelle 12-årsperioden har det skjedd en eksplosjonsartet utvikling i reiselivsnæringen. Bedre transportmuligheter, mer differensierte reiselivstilbud, bedre markedsføring av ferieturopplegg samt en generell velstandsøkning i befolkningen gjorde at folk i midten av 1980-åra hadde andre betingelser for sine reisevalg enn folk i midten av 1970-åra. Det kan ofte være vanskelig å avgjøre om endringer i reisevaner skyldes periode- eller livsløpseffekter. Dreier det seg om endringer som er begrenset til gamle, og som det er nærliggende å knytte til aldringsfenomen, peker det i retning av livsløpseffekter. Endringer som kan knyttes til utviklingsstrekk i samfunnet ellers, er det rimelig å tolke som periodeeffekter.

I befolkningen som helhet var det ingen økning av omfanget av reisevirksomheten i denne perioden, men det fant sted en markert endring i reisemål og ferieformer. På midten av 1970-tallet hadde voksne nordmenn i gjennomsnitt 2,8 ferieturdager i utlandet, og 16 prosent av alle ferieturdager gikk utenlands. På midten av 1980-tallet hadde folk i gjennomsnitt 6,4

utenlandsdager, og 37 prosent av alle reisedager gikk til utlandet. Økningen i utenlandsreiser gjaldt for alle sesonger, men var mest markert om høsten. Økningen i utenlandsferiene gjenspeiles i endrede overnattings- og transportformer. Flyreiser samt overnatting på hotell ble mer vanlig blant reisende sommerstid (NOS B 742).

6.1 RAMMER RUNDT REISEVIRKSOMHETEN

Uendret tilgang til bil og fritidshus, men bedre tid med alderen

Eldre i 1986 hadde like god tilgang til private overnattings- og transportalternativ som middelaldrende i 1974. Tilgangen til bil og fritidshus var uendret i perioden. Både i 1974 og i 1986 hadde vel 40 prosent tilgang til fritidshus og om lag 2 av 3 tilgang til bil. Ettersom bilbruken økte i samfunnet generelt i denne 12-års-perioden, kunne vi kanskje vente at relativt flere kjøpte bil med alderen. Men det ser altså ikke ut til at folk i denne generasjonen skaffet seg fritidshus og bil etter som de ble eldre. Også andelen med normal førerlisens var omtrent den samme i 1974 som i 1986, men tilknytningen til yrkeslivet var selvsagt endret. I 1974 var 2 av 3 yrkesaktive, i 1986 var gjaldt dette bare 1 av 3. Eldre i 1986 hadde altså samme tilgang til endel typer ferieressurser som middelaldrende i 1974, samtidig som en større andel var ubundet av forpliktelser i yrkeslivet og dermed hadde bedre tid til å reise.

6.2 OMFANGET AV REISEVIRKSOMHETEN

Færre på ferie med alderen, men mer reising pr reisende

Når det gjelder omfanget av feriereisene, kan vi spore både livsløps- og generasjonseffekter. Relativt sett reiste noe færre av 60-74-åringene på ferietur i 1985/86 enn hva som var tilfellet blant 48-62-åringene 12 år tidligere. Denne nedgangen i andel på ferietur er trolig et resultat av økt alder og kan tolkes som en livsløpseffekt. Likevel var altså andelen eldre på ferietur noe høyere i 1985/86 enn i 1973/74 (tabell 21). Dette kan tyde på at andelen på ferie ikke bare bestemmes av livsløpsfase, men også av generasjonstilhørighet. Tidligere reiseerfaring har betydning for om eldre reiser på ferie eller ikke. Eldre i 1986 tilhørte en generasjon med bredere reiseerfaring enn forrige. De var middelaldrende under masseturismens framvekst og etablerte sine reisevaner i en periode med sterk vekst i reiselivsnæringen.

Selv om andelen på ferie sank noe med alderen, reiste hver av de reisende mer i 1985/86 enn 12 år tidligere. I 1973/74 var hver reisende i alderen 48-62 år i gjennomsnitt på ferietur i tre uker. I 1985/86 ferierte hver reisende i alderen 60-74 år i gjennomsnitt 25,4 dager utenfor hjemmet (tabell 30). Dette har trolig sammenheng med at mindre forpliktelser i arbeids- og familieliv gir større frihet til langvarige reiser med alderen og kan sees som en livsløpseffekt.

Tabell 30. Antall dager på ferietur pr person, andel som var på ferietur og antall dager på ferietur pr reisende. Tall for 1973/74 for personer 48-62 år og for 1985/86 for personer 60-74 år. Dager/prosent

	<u>1973/74</u>	<u>1985/86</u>
	<u>Alder. År</u>	<u>Alder. År</u>
<u>Feriereising</u>	<u>48-62</u>	<u>60-74</u>
Antall dager på ferietur pr person. Dager...	14,8	16,4
Andel på ferietur. Prosent.....	70	65
Antall dager på ferietur pr reisende. Dager.	21,0	25,4
Tallet på personer som svarte.....	647	549

I forhold til sin andel av utvalget økte kohorten sin reisevirksomhet fra midten av 1970-åra til midten av 1980-åra. I 1973/74 utgjorde kohorten 29 prosent av utvalget og stod for 25 prosent av alle voksnes ferieturdager, altså en forholdsmessig liten del. I 1985/86 utgjorde kohorten 20 prosent av utvalget og stod for en tilsvarende andel av de voksnes ferieturdagene (tabell 32).

Blåser vi opp tallene, finner vi at kohorten hadde vel 1/2 million færre ferieturdager i 1985/86 enn den hadde 12 år tidligere. Denne reduksjonen på 5 prosent var liten i forhold til nedgangen på 15 prosent i antall personer i kohorten, noe som igjen illustrerer at hver person i gjennomsnitt reiste mer i 1985/86 enn i 1973/74 (tabell 33).

6.3 REISEMÅL

Mer utenlandsreising med alderen

Den mest markerte forandring i kohortens reisemønster fra midten av 1970-åra til midten av 1980-tallet var økningen i utenlandsreiser. Dette er i tråd med endringen i feriemønsteret i befolkningen generelt. I gjennomsnitt økte antall utenlandsdager i kohorten med 2,4 i denne perioden, fra 1,8 til 4,2 dager. I 1973/74 var bare 13 prosent av kohorten på ferie i utlandet, og personer 48-62 år la bare 12 prosent av alle ferieturdager utenlands. I 1985/86 var 28 prosent på utenlandsferie, og 60-74-åringene la hele 26 prosent av alle ferieturdager utenlands dette året (tabell 31).

Tabell 31. Antall dager på ferietur i utlandet pr person, andel som var på ferietur i utlandet og andel ferieturdager som gikk til utlandet. Tall for 1973/74 for personer 48-62 år og for 1985/86 for personer 60-74 år.
Dager/prosent

	<u>1973/74</u>	<u>1985/86</u>
	<u>Alder. År</u>	<u>Alder. År</u>
<u>Feriereising i utlandet</u>	<u>48-62</u>	<u>60-74</u>
Antall dager på ferietur i utlandet pr person. Dager.....	1,8	4,2
Andel på ferietur i utlandet. Prosent.	13	28
Andel ferieturdager som gikk til utlandet. Prosent.....	12	26
Tallet på personer som svarte.....	647	549

Tabell 32. Andel av alle voksnes ferieturdager i Norge og i utlandet i 1973/74 som ble foretatt av personer 48-62 år, og andel av alle voksnes ferieturdager i Norge og i utlandet i 1985/86 som ble foretatt av personer 60-74 år. Prosent

	<u>1973/74</u>	<u>1985/86</u>
	<u>Alder. År</u>	<u>Alder. År</u>
<u>Andel av ferieturdager/personer</u>	<u>48-62</u>	<u>60-74</u>
Andel av		
alle ferieturdager.....	25	19
ferieturdager i Norge.....	26	22
ferieturdager i utlandet..	19	13
personer i utvalget.....	29	20

Oppblåste tall viser at kohorten hadde om lag 1,3 millioner flere ferieturdager i utlandet i 1985/86 enn 12 år tidligere. Dette var en økning på 100 prosent, og den fant sted til tross for at kohorten bestod av 15 prosent færre personer og hadde 5 prosent færre ferieturdager totalt i 1985/86 enn i 1973/74 (tabell 33). Kohorten reduserte derimot sine feriereiser i Norge med 20 prosent i denne perioden, fra om lag 9,3 millioner dager i 1973/74 til om lag 7,4 millioner dager i 1985/86.

Tabell 33. Antall ferieturdager i Norge og i utlandet, antall personer i befolkningen og endringstall. Tall for personer 48-62 år i 1973/74 og for personer 60-74 år i 1985/86. Dager/personer/prosent

	<u>1973/74</u>		<u>1985/86</u>		<u>Endring</u>	
	<u>Alder. År</u>		<u>Alder. År</u>		<u>Dager Prosent</u>	
	48-62		60-74			
Antall ferietur- dager i alt.....	10 538 500	9 991 400	- 547 100	- 5		
Antall ferietur- dager i Norge...	9 261 200	7 433 800	-1 827 400	-20		
Antall ferietur- dager i utlandet.	1 277 300	2 557 600	+1 280 300	+100		
Antall personer i befolkningen..	714 610	610 492	- 103 778	+ 15		

Endringen i reisemål må først og fremt tolkes som en periodeeffekt ettersom tilbudet av billige og komfortable utenlandsreiser økte kraftig i den aktuelle perioden, og utenlandsreiser ble mer vanlig i befolkningen generelt. Endringen i kohortens valg av feriested viser at eldre ikke er fastlåst i gamle ferievaner, men tar i bruk nye ferieformer og utforsker nye reisemål.

6.4 REISETIDSPUNKT

Små sesongmessige endringer

Endringene i kohortens sesongmønster var små, men vi kan spore en viss tendens til mindre konsentrasjon om sommer- og påske-sesongen i 1985/86 enn 1973/74. Relativt sett reiste noe færre på ferie om sommeren og i påsken, mens noe flere reiste på høstferie i 1985/86 enn 12 år tidligere (tabell 34). Fordelingen av ferieturdager over året illustrerer også tendensen til mindre konsentrasjon om tradisjonelle ferievesonger. I 1973/74 la kohorten 81 prosent av alle ferieturdager til påske-, vår- eller sommersesongen. I 1985/86 var denne andelen 75 prosent (tabell 35).

Mye tyder på at dette bør tolkes som en livsløpseffekt. Siden midten av 1970-tallet har hele den voksne befolkning endret sitt feriemønster i retning av noe mindre konsentrasjon om tradisjonelle ferievesonger og noe større konsentrasjon om høsten og vinteren. Men både i 1973/74 og i 1985/86 skilte eldre seg ut fra befolkningen forøvrig med litt sterkere konsentrasjon om ferievesonger utenom påske, vår og sommer. Forrige kapittel viste at eldre i 1985/86 skilte seg lite fra eldre 12 år

tidligere på dette området. Et reisemønster med forholdsvis mye reising om høsten og vinteren ser derfor ut til å kjennetegne eldres ferievaner.

Tabell 34. Andel personer 48-62 år på ferietur i ulike sesonger i 1973/74 og andel personer 60-74 år på ferietur i ulike sesonger i 1985/86. Prosent

Sesong	1973/74		1985/86	
	Alder. År		Alder. År	
	48-62		60-74	
Alle sesonger.....	70		65	
Høst.....	13		19	
Jul.....	6		7	
Vinter.....	11		10	
Påske/vår.....	26		17	
Sommer.....	61		55	
Tallet på personer som svarte...	647		549	

Ser vi utenlandsferie og ferie i hjemlandet separat, finner vi imidlertid store sesongmessige endringer i feriemønsteret. Utenlandsreisene var langt mindre konsentrert om sommersesongen i 1985/86 enn 12 år tidligere. I 1985/86 foregikk 41 prosent av all utenlandsreising sommerstid. I 1973/74 var andelen 62 prosent (tabell 35). Denne endringen skyldes ikke mindre utenlandsreising sommerstid, men forklares ved den sterke økningen i utenlandsreiser utenom sommeren.

Kohorten fordelte sine ferieturdager i Norge omtrent på samme måte i 1985/86 som i 1973/74. Det er en tendens til noe mindre konsentrasjon om påsken og våren og noe sterkere konsentrasjon om sommeren.

Tabell 35. Ferieturdager i Norge og i utlandet etter sesong.
Tall for personer 48-62 år i 1973/74 og for personer
60-74 år i 1985/86. Prosent

Sesong	<u>Alle ferieturdager</u>		<u>Dager i utlandet</u>		<u>Dager i Norge</u>	
	1973/74	1985/86	1973/74	1985/86	1973/74	1985/86
	<u>Alder. År</u>		<u>Alder. År</u>		<u>Alder. År</u>	
	48-62	60-74	48-62	60-74	48-62	60-74
Alle sesonger	100	100	100	100	100	100
Høst.....	9	13	23	30	7	7
Jul.....	3	4	-	4	4	4
Vinter.....	7	8	11	17	6	5
Påske/vår...	14	11	4	7	16	12
Sommer.....	67	64	62	41	68	71
Antall oppgitte ferieturdager	9 546	8 987	1 157	2 318	8 389	6 669

6.5 NÆRMERE OM FERIEMØNSTERET I SOMMERSESONGEN

Flere pakketurer og et mer opplevelsesorientert feriemønster

For å se hvordan kohorten endret sine ferievaner i sommerseongen, bruker vi opplysninger om lengste ferietur sommerstid.

Det var vanligere å reise utenlands på ferie sommeren 1986 enn 12 år tidligere. Sommeren 1986 la vel 1 av 5 reisende i alderen 60-74 år lengste sommerferietur til utlandet. Sommeren 1974 reiste bare 13 prosent av 48-62-åringene på ferie utenlands. Denne endringen bør trolig oppfattes som en periodeeffekt.

Når det gjelder valg av ferietype hadde kohorten derimot et ganske stabilt feriemønster. Hytteturer var noe mindre vanlig på lengste sommerferietur i 1986 enn 12 år tidligere, mens pakkereiser var blitt noe vanligere. Slekts- og venneferier, campingferier og andre ferieturer var omtrent like vanlige (tabell 36). Etersom pakkereiser sommerstid generelt var vanligere i 1986 enn på midten av 1970-tallet, kan økningen i pakkereiser kan tolkes som en periodeeffekt.

Kohortens transportmønster på lengste ferietur sommerstid var ikke vesentlig annerledes i 1986 enn i 1974. Bruk av buss var noe vanligere i 1986 da 12 prosent av de reisende hadde dette som viktigste transportmiddel. Sommeren 1974 brukte 5 prosent buss som hovedtransportmiddel på reisen. Denne økningen må trolig sees i sammenheng med økningen i pakkereiser. Særlig pakketurer i Norge blir ofte lagt opp som bussturer. Bruken av personbil på lengste sommerferietur var stort sett uendret i 12-årsperioden. Dette rimer godt med at andelen av kohorten med

tilgang til bil var stabil. 67 prosent av de reisende benyttet bil som viktigste transportmiddel i 1974. Dette gjaldt 63 prosent av de reisende sommeren 1986. Denne generasjonen av eldre har tydeligvis vent seg til å dra på ferie med bil og opprettholder etablerte vaner. Stabiliteten på dette området tolkes altså som en generasjonseffekt.

Tabell 36. Personer 48-62 år på sommerferie i 1974 og personer 60-74 år på sommerferie i 1986 etter ferietype på lengste sommerferietur. Prosent

Ferietype	1974	1986
	<u>Alder. År</u>	<u>Alder. År</u>
	48-62	60-74
I alt.....	100	100
Hyttetur i alt.....	38	31
I Norge.....	37	29
I utlandet.....	1	2
Ferie hos slekt eller venner i alt...	32	36
I Norge.....	28	31
I utlandet.....	4	5
Campingferie i alt.....	11	10
I Norge.....	10	7
I utlandet.....	1	3
Pakketur i alt.....	5	13
I Norge.....	1	5
I utlandet.....	4	8
Annen ferietur i alt.....	15	11
I Norge.....	12	7
I utlandet.....	3	4
Tallet på personer som svarte.....	395	296

Kohortens aktivitetsmøster på lengste ferietur sommeren 1986 skilte seg fra aktivitetsmønsteret 12 år tidligere på flere måter. Fysiske aktiviteter som lengre fotturer, fiske og seiling ble noe mindre vanlig, mens kulturelle aktiviteter og uteliv ble vanligere. 14 prosent av 48-62-åringene på ferie sommeren 1974 var på restaurant, dans eller andre fornøyelser på lengste ferietur og 36 prosent besøkte severdigheter. Sommeren 1986 var 23 prosent av de reisende 60-74-åringene på restaurant, dans eller andre fornøyelser på lengste ferietur og 44 prosent besøkte severdigheter (tabell 37). Aktivitetsmønsteret er altså endret i retning av mer opplevelsesorienterte og kostbare aktiviteter. Dette gjelder feriereiser både innen- og utenlands og må sees som et resultat av utviklingen i reiselivet generelt i perioden.

Tabell 37. Andel av personer 48-62 år på sommerferie i 1974 og andel av personer 60-74 år på sommerferie i 1986 som deltok i ulike aktiviteter minst en gang på lengste sommerferietur. Tall for alle reisende og for reisende i Norge og i utlandet. Prosent

	<u>1974</u>	<u>1986</u>
	<u>Alder. År</u>	<u>Alder. År</u>
<u>Deltaking i ulike aktiviteter</u>	<u>48-62</u>	<u>60-74</u>
Besøk på restaurant, dans eller andre fornøyer i alt.....	14	23
I Norge.....	7	13
I utlandet.....	7	10
Fisking i alt.....	42	27
I Norge.....	41	26
I utlandet.....	1	1
Båttur/seiltur i alt.....	35	30
I Norge.....	32	24
I utlandet.....	3	6
Besøk på museum eller andre severdigheter i alt.....	36	44
I Norge.....	26	30
I utlandet.....	10	14
Tur i skog, mark eller fjell i alt..	69	54
I Norge.....	63	47
I utlandet.....	6	7
Besøk av slekt eller venner på feriested i alt.....	54	52
I Norge.....	52	46
I utlandet.....	2	6
Besøk hos slekt eller venner i alt..	68	62
I Norge.....	63	52
I utlandet.....	5	10
Tallet på personer som svarte.....	395	296

6.6 OPPSUMMERING

Alderskohorten som var 48-62 år i 1974 og 60-74 år i 1986 endret sitt feriemønster på flere måter i denne 12-års-perioden. Samtidig var en del trekk ved ferievanene stabile. Noen av endringene kan tolkes som periodeeffekter, andre som livssløps-effekter. En del av de stabile trekkene kan tolkes som generasjonseffekter. Utviklingen i kohortens feriemønster kan oppsummeres som følger:

Rammene rundt reisevirksomheten

Det ser ikke ut til at de som var middelaldrende på midten av 1970-tallet anskaffet bil og fritidsbolig ettersom de ble eldre. Alderskohortens tilgang til bil og fritidshus var uendret i perioden. Det samme gjaldt andelen med normal førlighet. Men andelen med tilknytning til yrkeslivet var selvsagt atskillig lavere i 1986 enn i 1974.

Omfanget av reisevirksomheten

Gjennomsnittlig antall ferieturdager over året var høyere blant 60-74-åringene i 1985/86 enn blant personer 48-62 år i 1973/74. Andelen på ferietur var noe lavere, men hver reisende hadde i gjennomsnitt 4,4 flere ferieturdager i 1985/86 enn 12 år tidligere.

Kohorten hadde i alt vel 1/2 million færre ferieturdager i midten av 1980-åra enn på midten av 1970-tallet, men denne reduksjonen på 5 prosent var liten i forhold til nedgangen i antall personer i kohorten på 15 prosent.

Reisemål

Økningen i utenlandsreiser var en av de mest markerte endringer i kohortens feriemønster i 12 årsperioden. I 1985/86 hadde hver av 60-74-åringene i gjennomsnitt 4,2 ferieturdager i utlandet. I 1973/74 hadde personer 48-62 år i gjennomsnitt 1,8 utenlandsdager. Andelen på utenlandsreise økte fra 13 til 28 prosent, og andelen av kohortens ferieturdager som ble lagt til utlandet økte fra 12 til 26 prosent.

Økningen i utenlandsreiser resulterte i at kohorten økte sin reisevirksomhet utenlands med 100 prosent eller om lag 1,3 millioner reisedager fra 1973/74 til 1985/86, dette til tross for en reduksjon på 15 prosent i antall personer i kohorten.

Reisetidspunkt

Det var små sesongmessige endringer i kohortens feriemønster, men vi ser tendenser til noe mindre konsentrasjon om sommer- og påskesesongen i 1985/86 enn i 1973/74.

Utenlandsreisene økte særlig sterkt i sesongene utenom sommeren.

Kohorten la en mindre andel av alle ferieturdager i utlandet til sommersesongen i 1985/86 enn 12 år tidligere. Ferieturdagene i Norge var derimot noe mer konsentrert om sommersesongen i 1985/86 enn i 1973/74.

Sommerferien

Lengste sommerferietur var oftere en utenlandsreise sommeren 1986 enn sommeren 1974. Pakkereiser var noe vanligere, hytteferie var noe mindre vanlig, og campingferie og ferie hos slekt og venner var omtrent like vanlig.

Transportmønsteret var omtrent det samme på lengste ferietur sommeren 1986 som på lengste ferietur 12 år tidligere. Relativt sett brukte noe flere av de reisende buss som viktigste transportmiddel, men det var ingen markerte endringer i bruken av andre offentlige kommunikasjonsmidler eller av personbil.

Eldre på ferietur sommeren 1986 deltok oftere i kulturelle aktiviteter, uteliv og fornøyelser enn middelaldrende på ferietur sommeren 1974. Fotturer, båtturer og fiske var derimot mindre vanlig.

7 REISEVANER BLANT ELDRE I TIDA FRAMOVER

Det er selvsagt umulig å gi sikre prognoser for reisemønsteret blant framtidens eldre. Utviklingen av reisevanene i kommende eldregenerasjoner avhenger av mange faktorer som vi ikke har opplysninger om nå. En del kan vi imidlertid antyde på grunnlag av de foregående kapitler i denne rapporten og på grunnlag av andre kjente utviklingstrekk i samfunnet.

Tidsperspektivet i det følgende er kommende 20-årsperiode. Refleksjonene gjelder to forhold, ett av velferdspolitisk og ett av næringspolitisk art. Det første dreier seg om i hvilken grad eldre også i framtida vil skille seg ut som en vanskeligstilt gruppe i reiselivssammenheng i den forstand at relativt mange ikke reiser på overnattingstur. Det andre går på i hvilken grad framtidige generasjoner av eldre vil legge igjen penger i norske reiselivsbedrifter.

Flere reisende blant framtidens gamle

Offentlige utredninger har framholdt eldre som en av flere befolkningsgrupper med lav reiseaktivitet og anbefalt tiltak for å øke deres deltakelse i reiselivet. Trolig vil framtidens gamle i mindre grad enn gamle i dag peke seg ut som en kategori med relativt få reisende.

Vi har sett at eldre både i 1973/74 og i 1985/86 skilte seg ut fra befolkningen ellers med en lavere andel feriereisende (kap. 5). I denne 12-årsperioden ble feriereiser noe vanligere såvel blant eldre som i befolkningen ellers, men forskjellene mellom eldre og yngre ble ikke redusert. Samtidig har vi sett at andelen på ferietur i løpet av et år sank noe over livsløpet i perioden i alderskohorten som var eldre middelaldrende i 1974 og 60-74 år i 1986. Når det gjelder andel reisende i 1970- og 1980-åra ser det altså ut til at både en livsløps- og en generasjonseffekt gjør seg gjeldende. Livsløpseffekten innebærer at andelen på overnattingstur reduseres med økende alder. Generasjonseffekten innebærer at alderskohorter som er vant til å reise mye, beholder etablerte reisevaner når de blir eldre.

Dagens middelaldrende er framtidens eldre. Når de blir pensjonister, vil de skille seg fra dagens eldre på flere måter. Betingelsene for å reise vil være langt bedre. På bakgrunn av situasjonen blant dagens middelaldrende antar vi at relativt flere vil ha tilgang til fritidshus, langt flere vil ha egen bil, og relativt flere vil ha høy utdanning. Trolig vil de også ha høyere inntekt. Tilleggspensjonen i folketrygden vil først være fullt utbygd i år 2007. Fram til da vil hver ny eldregenerasjon få høyere pensjonsutbetalinger fra folketrygden. Framtidens gamle vil også skille seg fra dagens eldre ved at de har bredere reiseerfaring og bedre språkkunnskaper. De vil være vant til både kortvarige og langvarige reiser, utenlands- og innenlandsreiser, reiser i privat regi og reiser arrangert av turoperatører. Trolig står de også overfor mer differensierte turtilbud enn dagens gamle.

På denne bakgrunn er det rimelig å forvente høy reiseaktivitet

blant neste eldregenerasjon. I 1985/86 var om lag 9 av 10 middelaldrende på minst en overnattingstur utenfor hjemmet. Om lag 75 prosent var på feriereise, og om lag 65 prosent var på korttur (NOS B742). Det er lite som tyder på at andelen på overnattingstur i løpet av et år vil reduseres over livsløpet i denne alderskohorten. Regresjonsanalysen i kapittel 4 viste at bostedsstrøk, tilgang til bil, tilgang til fritidshus, ekteskapelig status og utdanningsnivå hadde stor betydning for omfanget av gamle menneskers reiseaktivitet i 1985/86. Som nevnt ovenfor, vil framtidens eldre være bedre stilt enn dagens eldre både når det gjelder utdanningsnivå og tilgang til bil og fritidshus. Forholdene vil dermed ligge bedre til rette for overnattingsturer blant kommende eldregenerasjon. Vi venter derfor en generasjonseffekt blant dagens middelaldrende når det gjelder andel reisende. I denne alderskohorten vil andelen på overnattingstur trolig holde seg ganske stabil etter hvert som folk blir eldre. Nedgangen i andel reisende i slutten av 70-årsalderen vil være mindre enn nedgangen i andel reisende blant dagens eldste.

Innledningsvis henviste vi til Stortingsmelding nr 14 1986-87 hvor eldre ble pekt ut som en av flere målgrupper for velferdspolitiske tiltak som skulle bedre dekkningen av folks rekreasjonsbehov. Framtidens gamle vil neppe i samme grad som gamle i 1980-åra framstå som en gruppe med udekkede reisebehov. Andelen ikke-reisende vil være lavere, og eventuelle velferdsmessige reiselivstiltak vil måtte rettes mot smalere grupper av eldre.

Hard konkurranse om eldremarkedet for norsk reiselivsnæring

Framtidige eldregenerasjoner utgjør et stort potensielt marked for norsk reiselivsnæring. Tallmessig sett vil eldregruppen imidlertid ikke representere et voksende marked. Befolkningsframskrivninger tyder på at Norge får en viss vekst i folketallet de nærmeste ti-år, men veksten vil variere for ulike aldersgrupper. Landet vil få en mer moden befolkning. Det er først og fremst aldersgruppen 40-60 år som kommer til å vokse. Pensjonistgruppen som helhet vil ikke vokse de nærmeste 20 år, men gruppens aldersmessige sammensetning vil endres. Antall eldre 80 år og over kommer til å øke, mens antall yngre pensjonister vil gå noe ned (Rideng, 1987).

Hvorvidt framtidige eldregenerasjoner vil utgjøre et større marked for reiselivsnæringen, avhenger imidlertid ikke bare av antall personer 60 år og over i tida framover. Også fritidsmengden blant eldre under pensjonsalderen vil ha betydning. Omfanget av fritiden i kommende eldregenerasjoner avhenger av flere forhold. Her skal vi kort peke på to faktorer, nemlig utviklingen i bruk av uførepensjon og en mulig nedsettelse av pensjonsalderen.

I 1980-åra har antall uførepensjonister økt sterkt. Også blant eldre i yrkesaktiv alder har det blitt flere uførepensjonister (NOS B 932). Selv om det foreligger planer om å stramme inn regelverket for uføretrygding av de eldste yrkesaktive, blir det

trolig flere eldre uførepensjonister også i tida framover. Flere eldre vil dermed ha god tid til å reise. Helsevikten som forårsaker uføretrygden vil for de fleste vedkommende neppe være av en slik art at den utelukker deltakelse i reiselivet.

Arbeidstidsutvalget, som la fram sin utredning i 1987, tegnet avslutningsvis 4 framtidsbilder av mulige arbeidstidsreformer. Bildene var ikke ment som spådommer eller prognoser, men som beskrivelser av vilkår for og følger av rendyrkede arbeidstidspolitiske strategier. Ett av framtidsbildene skisserte en arbeidstidsreform med nedsatt pensjonsalder. Målsettingen skulle være å øke eldres velferd ved å sikre store grupper reell økonomisk mulighet til å forlate arbeidslivet mens de fremdeles har helse og krefter til å få noe ut av pensjonisttilværelsen (NOU 1987: 9A). En slik reform ville medføre at langt flere eldre får valgfrihet mht omfang av og tidspunkt for sine reiser, og ville representere en ny utfordring for norsk reiselivsnæring.

I dagens økonomiske situasjon er det imidlertid lite som tyder på at vi får noen omfattende pensjonsreform i nærmeste framtid. Sterke krefter arbeider dessuten for andre typer arbeidstidsreformer som kortere daglig arbeidstid og lengre svangerskapspermisjon. I langtidsprogrammet 1990-93 signaliseres at det verken er rom for nedsettelse av den daglige arbeidstiden eller av den allminnelige pensjonsalder. Derimot framheves ønskeligheten av fleksible pensjons- og arbeidstidsordninger (St.meld nr.4 1988-89). Mindre pensjonsreformer er imidlertid gjennomført de senere år. Fra 1 januar 1989 kan yrkesaktive gå av med pensjon ved fylte 66 år og fra 1 januar 1990 ved fylte 65 år. Reformen gjelder yrkesaktive i virksomheter med tariffavtaler. Eldre yrkesaktive uten tariffavtaler og eldre yrkesaktive under 65 år har fremdeles bare 5 ferieuker i året.

Selv om vi ikke kan vente vesentlige fritidsøkninger for kommende eldregerasjon, vil den representere et annerledes marked for reiselivsnæringen enn dagens gamle. Som nevnt ovenfor, vil framtidas gamle ha bedre tilgang til ulike typer ferieressurser, andre reiseerfaringer og bedre økonomi enn dagens gamle. Vi har tidligere sett at generasjonseffekten gjør seg gjeldende ved at eldre middelaldrende har en tendens til å beholde en del etablerte ferievaner etter som de blir eldre. Opplysninger om reisevanene blant dagens middelaldrende skulle dermed gi et visst grunnlag for å si noe om feriemønsteret blant framtidas gamle. Men mye tyder også på at middelaldrende er fleksible i den forstand at de prøver ut nye reisemål og ferieformer etter som de lanseres. Prognoser for kommende eldregenerasjoners reisemønster kan derfor ikke utelukkende baseres på kunnskap om ferievaner blant dagens middelaldrende.

Framtidas eldre vil være en spennende utfordring for norsk reiseliv. De kommer etter all sannsynlighet til å reise langt mer enn dagens eldre og vil velge andre ferieformer. Vi har sett at dagens eldre legger igjen mye penger i norske reiselivsbedrifter sommerstid. De velger i hovedsak en av to ferieformer om sommeren: enten private ferier på hytte eller hos slekt, eller pakketurer. Når de benytter betalte overnattinger, velger

de gjerne tilbud med høy standard og full pensjon. De foretar sjelden rundreiser i privat regi og utviser et mindre opplevelsesorientert feriemønster enn befolkningen ellers. Men de utviser på mange måter et annet reisemønster enn eldre og middelaldrende gjorde på midten av 1970-tallet. De viktigste forskjellene ligger i at de velger andre reisemål og turer med et sterkere opplevelsespreg.

Norsk reiselivsnæring kommer til å måtte konkurrere hardere om framtidige generasjoner av eldre enn om dagens gamle. Framtidas eldre vil ha bred reiseerfaring fra utlandet og større trening i å legge opp reiser på egenhånd. De vil derfor være mindre avhengig av ferdig arrangerte turer, særlig i Norge. De vil videre stille større krav til opplevelser og aktiviteter på feriereisene. Ettersom de kommer til å ha bedre tilgang til privat fritidsbolig enn dagens eldre, vil mye av deres ferie i hjemlandet trolig foregå i egne hytter. Feriemønsteret deres vil nok også preges av at de har større erfaring med campinglivet enn dagens eldre.

Noe av utfordringen for norsk reiselivsnæring må ligge i å utarbeide tilbud som kan tilfredsstille eldres ønsker om mer opplevelsesorienterte ferier i hjemlandet. Spesielt tilrettelagte tilbud vil trolig bli godt mottatt. Framtidas gamle vil være mer innstilt på å bruke penger på fornøyelser og kulturopplevelser enn dagens eldre. De vil dessuten være mer vant til kortvarige overnattingsturer. Muligens kan norsk reiseliv utnytte dette ved å legge opp kortvarige turer i hjemlandet med program spesielt tilpasset eldre. Selv om eldre flest vil ha bred reiseerfaring, vil det også de neste ti-år være en del som har deltatt lite i reiselivet tidligere. Denne gruppen vil trolig først og fremst være interessert i ferdig opplagte turer med høy komfort og lave priser.

Det at eldre ikke er fastlåst i tidligere ferievaner, men følger med i reiselivsutviklingen generelt og er villige til å prøve ut nye ferieformer og reisemål, innebærer at det vil være rom for flere typer nye reiseopplegg rettet mot eldre. Utfordringen for norsk reiselivsnæring ligger i å utarbeide tilbud med reisemål i Norge som er mer attraktive enn utenlandske tilbud.

Litteratur

NOU 1974 30 B: Hardangervidda - natur - kulturhistorie - samfunnsliv

NOU 1987: 9A: Arbeidstidsreformer

Rideng, A: Hva vet vi om befolkningsutviklingen de neste 20 år?
Arbeidsdokument av 3.11 1987, Transportøkonomisk institutt

Samferdselsdepartementet, St.meld. nr. 14 (1986-87): Om reiselivet

Statistisk sentralbyrå: Ferieundersøkelsen 1974. NOS A 732. Oslo 1975

Statistisk sentralbyrå: Trykdestatistikk Uføre 1987. NOS B 932. Oslo 1990

Statistisk sentralbyrå: Forbruksundersøkelse 1983-1985. NOS B 674. Oslo 1987

Statistisk sentralbyrå: Ferieundersøkelsen 1986. NOS B 742. Oslo 1988

Finans- og tolldepartementet: Langstidsprogrammet 1990-1993.
St.meld.nr.4 1988-89

Vedlegg 1: Resultater fra faktoranalyse av aktiviteter på sommerferie

I ferieundersøkelsen 1986 fikk personer som hadde vært på ferie sommeren 1986, spørsmål om antall dager i løpet ferieturen de hadde utført ulike aktiviteter. Deltakelse i 21 aktiviteter ble registrert. Vi ønsket å skille ut ulike aktivitetsmønstre. Som et hjelpemiddel for å sammenfatte informasjonen har vi brukt faktoranalyse. Dette er en teknikk som gjør det mulig å identifisere underliggende dimensjoner som de observerte variable er et uttrykk for. Datamaterialet var ikke samlet inn spesielt med sikte på en slik analyse. Vi måtte holde oss til det materialet som forelå med de begrensninger dette innebar.

Vi brukte faktoranalyseprogrammet i statistikkpakken SAS. Resultatene som gjengis nedenfor, er fra kjøring med rotasjon etter varimax-prinsippet og ortogonal løsning. Det siste betyr at vi har forutsatt uavhengighet mellom de ulike faktorene. Vi prøvde oss fram med forskjellig antall faktorer og fant at kjøring med 5 faktorer gav gode resultater. Faktorer og faktorladninger gjengis i tabell 1.

Faktoranalysen ble kjørt for personer i alderen 16-79 år. På grunnlag av de 5 faktorer som ble skilt ut, laget vi indekser for å si noe om i hvilken grad sommerferien blant ulike grupper var preget av de ulike dimensjoner. For hver dimensjon eller faktor summerte vi graden av deltakelse på de variable som inngikk. I undersøkelsen registrerte man ikke eksakt antall dager, men opererte med 6 kategorier for hver aktivitet: 0 dager, 1-2 dager, 3-4 dager, 5-6 dager, 7-9 dager og 10 eller flere dager. Kategoriene hadde verdier fra 0 til 5. Høye skårer på variablene var altså uttrykk for høy grad av deltakelse. I indekskonstruksjonen summerte vi skårer (ikke antall dager) på de variable som inngikk i de ulike faktorer.

Tabell 1: Faktoranalyse av aktiviteter på lengste ferietur sommeren 1986. Fem faktorer. Faktorladninger.

	Sosiale aktivi- teter	Avslap- ning, re- kreasjon	Kultur, under- holdning	Friluft- aktivi- teter	Leir, festival, sport
Hvilt, slappet av...	0,07	0,46	0,09	- 0,21	-0,02
Besøkt slekt.	0,71	-0,05	-0,01	0,01	-0,22
Besøkt venner	0,75	0,06	0,02	0,02	0,11
Besøk av slekt på feriested.	0,72	0,15	-0,11	0,13	-0,10
Besøk av venner på feriested.	0,67	0,19	-0,12	0,10	0,19
Sommerleir, ferieskole...	-0,02	-0,14	-0,13	0,06	0,60
Festival.....	0,10	-0,10	0,12	0,00	0,45
Museer.....	-0,05	-0,00	0,80	0,10	-0,01
Andre se- verdigheter..	-0,02	0,06	0,82	0,02	0,02
Dyrepark, lekepark.....	-0,09	-0,01	0,21	-0,13	0,25
Handletur....	0,28	0,30	0,16	-0,06	0,32
Restaurant, fornøyelser..	-0,15	0,27	0,41	-0,30	0,40
Tur i skog og mark.....	0,22	0,35	-0,01	0,62	-0,02
Tur i fjellet	0,09	-0,09	0,07	0,76	0,03
Spasertur....	0,24	0,57	0,23	0,13	0,09
Båttur.....	0,01	0,68	-0,23	0,17	-0,13
Annen sport utendørs.....	-0,03	0,32	-0,05	0,08	0,58
Bading/soling	-0,12	0,60	0,23	-0,17	0,34
Ferskvanns fiske.....	-0,01	0,01	-0,06	0,73	-0,01
Saltvannsfiske	0,13	0,57	-0,27	0,12	-0,28
Lesing.....	0,37	0,50	0,09	0,15	0,06

Vedlegg 2: Regresjonsanalyse av antall reisedager i 1985/86

Den avhengige variabel er samlet antall reisedager pr år. Følgende uavhengige variable er brukt: Tilgang til bil, tilgang til fritidshus, utdanningsnivå, førlighetsgrad, hvorvidt man er yrkesaktiv eller ikke, kjønn, ekteskapeleg status, alder, bostedsstrøk og inntekt.

De syv første variablene er variable på nominalnivå. Tilgang til bil, førlighetsgrad, hvorvidt man er yrkesaktiv eller ikke, kjønn og ekteskapeleg status har vi brukt som dikotomier. Tilgang til fritidshus samt utdanningsnivå har mer enn to verdier. For å kunne utføre regresjonsberegninger hvor disse variablene inngår, har vi dannet dummyvariable. Alder er en kontinuerlig variabel med verdier fra 60-79 år. Bostedsstrøk foreligger i datamaterialet som en variabel på ordinalnivå. Vi har latt den inngå i regresjonsanalysen som en variabel på forholdstallsnivå og regner ikke med at dette medfører vesentlige feil i beregningene. Inntekt ble også registrert i undersøkelsen som en variabel på ordinalnivå med 14 ulike inntektskategorier. Vi har laget en ny variabel hvor vi har gitt alle observasjoner i hver kategori medianinntekten i kategorien.

Vi har estimert parameterne i følgende ligning:

$$Y = b_0 + \sum_{i=1}^{12} b_i X_i$$

Variablene som inngår er spesifisert på følgende måte:

- Y = samlet antall reisedager pr år. Dager
- X₁ = 1 for eier eller disponerer personbil
0 ellers
- X₂ = 1 for eier fritidshus
0 ellers
- X₃ = 1 for disponerer fritidshus, men eier ikke
0 ellers
- X₄ = 1 for utdanning på universitets-/høyskolenivå
0 ellers
- X₅ = 1 for utdanning på gymnasnivå
0 ellers
- X₆ = 1 for normal førlighet
0 ellers
- X₇ = 1 for yrkesaktive
0 ellers

X_8 = 1 for menn
0 ellers

X_9 = 1 for gifte/samboende
0 ellers

X_{10} = alder, verdier fra 60-79 år

X_{11} = Bostedsstrøk, følgende fem verdier:
Spredtbygd strøk
Tettbygd strøk, 200 - 1 999 bosatte
Tettbygd strøk, 2 000 - 19 999 bosatte
Tettbygd strøk, 20 000 - 99 999 bosatte
Tettbygd strøk, 100 000 eller flere bosatte

X_{12} = Husholdningsinntekt i 1985, følgende 13 verdier:
10 000,0 kroner
29 999,5 kroner
49 999,5 kroner
69 999,5 kroner
89 999,5 kroner
109 999,5 kroner
129 999,5 kroner
124 715,0 kroner
149 999,5 kroner
179 999,5 kroner
224 500,0 kroner
274 500,0 kroner
310 000,0 kroner

Tabell 2: Estimater fra regresjonsberegningene. Antall reisedager i 1985/86.

	Regresjons- koeffisient	Standardavvik til regresjonskoeffisient	F-verdi
X_1	7,78	2,57	3,0*
X_2	15,98	2,36	6,8*
X_3	9,75	3,55	2,7*
X_4	9,63	3,96	2,4*
X_5	3,93	2,26	1,7
X_6	3,59	2,33	1,5
X_7	-5,48	2,92	-1,9
X_8	1,44	2,21	0,7
X_9	-5,46	2,54	-2,2*
X_{10}	-0,17	0,21	-0,8
X_{11}	4,93	0,70	7,0*
X_{12}	0,00	0,00	1,9
R^2	0,28		

Estimat for b_0 : 5,99